

BUITEN

6^E JAARGANG N^O. 15.

ZATERDAG 13 APRIL 1912.

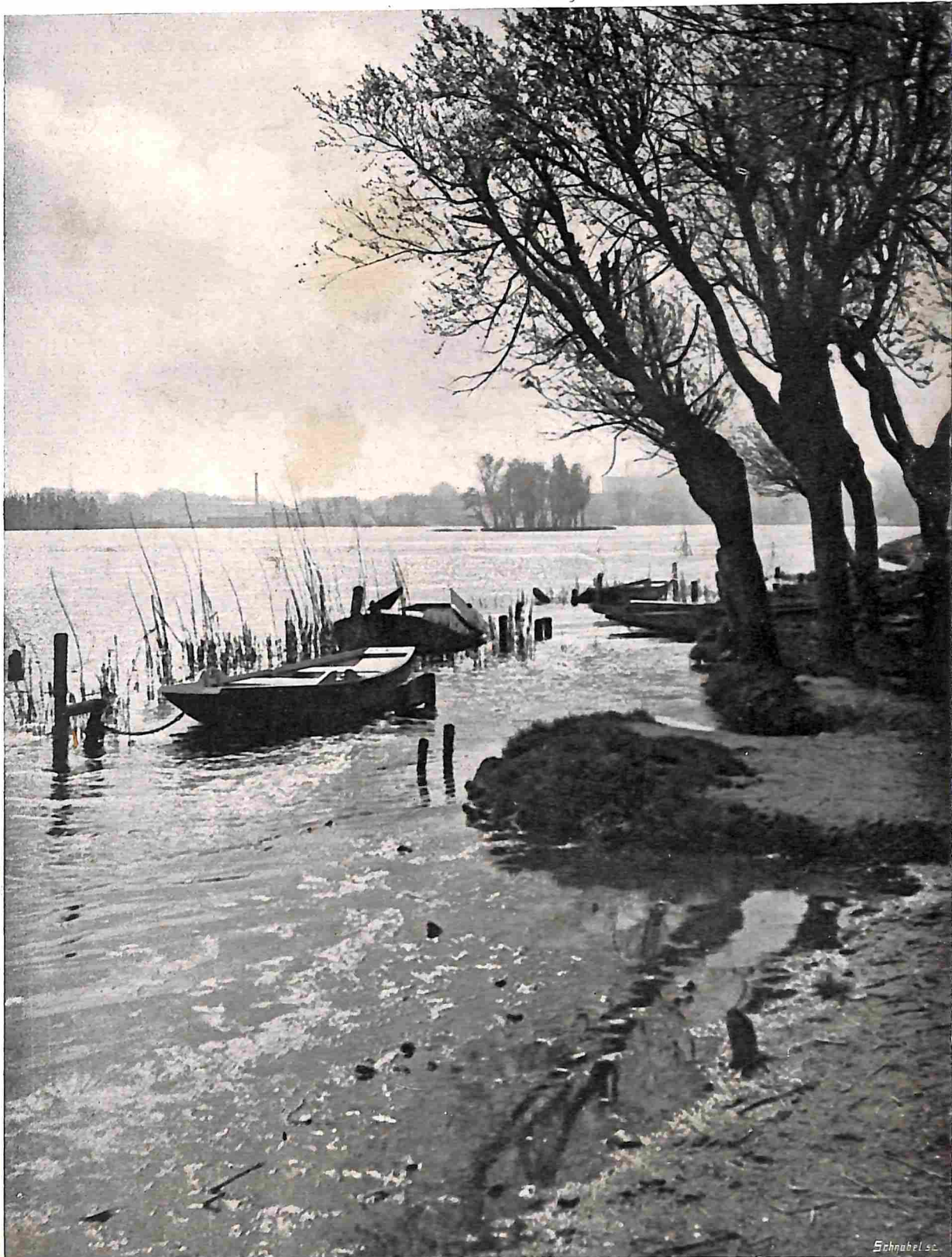

Foto J. J. v. d. Hoeven.

PLASKANTJE.

Schnabel sc.

INHOUD:

PLASKANTJE. ILLUSTRATIE	BLZ. 171
TREK- OF REISVOGELS, DOOR FOLKLORUS	„ 172
HET PAASCHFEEST TE OSTERODE IN DEN HARZ	„ 173
HET OUDE SLUISJE, DOOR E. DE LA RIVIERE	„ 173
IN HET REPTIELENHUIS VAN „ARTIS” TE AMSTERDAM, DOOR A. H. J. PORTIELJE, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 174—177
DE WILG, DOOR K. SIDERIUS, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 176
TUINROMANTIEK, DOOR J. D. C. VAN DOKKUM	„ 178
EEN MERKWAARDIGE WINKELPUI, ILLUSTRATIE	„ 180
DETAIL VAN DE KROONLIJST, ILLUSTRATIE	„ 180
DE BIDSPRINKHAAN II, (HET TIJDPERK DER LIEFDE), GEÏLLUSTREERD	„ 181
MUSSCHEN ALS KANARIES, DOOR G.	„ 182

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle kopij ook die met illustraties, zoomede afzonderlijke illustraties (fotografiscn, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74-76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelyk ait blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

TREK- OF REISVOGELS.

HET komt mij voor dit tijdschrift niet zonder belang voor, nu wij wêer aan den vooravond staan van eene verjongde natuur, en onze talrijke gevederde lucht-bewoners straks weer van heinde en verre komen opdagen, om hunne achtergelaten zomerverblijven te betrekken, een en ander mede te deelen omtrent hun instinctmatig verhuizen.

De regelmatigheid, waarmede de meeste vogels in den herfst heengaan, en in de lente terugkomen, is een zoozeer in 't oog vallend verschijnsel, dat aan de trekvogels niet alleen in oude boerenspreuken, in spreekwoorden en gedichten, maar ook in tal van oudere en nieuwere geschriften over vogels de gave wordt toegekend, om de toekomstige weersgesteldheid vooruit te kunnen voelen. Immers, de boer zegt, dat we veel sneeuw zullen krijgen in den winter, als de ooievaars en zwaluwen vroeg naar het Zuiden vertrekken. Zoo gelooven anderen weer, dat het bloed van de eerste zwaluw, die men in het voorjaar ziet, snel en krachtig vele ziekten geneest.

Wie meer wil weten over onze vogels met betrekking tot het volksgeloof, schaffe zich het mooie werk aan van Mr. Baron Sloet. „De dieren in 't volksgeloof”.

Maar wie den vogels zulke wonderbaarlijke gaven toeschrijft, behoeft niet ver te zoeken naar de werkelijke oorzaken van den voorjaars- en herfsttrek onzer broedvogels. Om die oorzaken te vinden, moet men zich vertrouwd maken met al de omstandigheden, waaronder dat trekken plaats heeft. Men moet nagaan, wanneer de verschillende soorten wegtrekken en terugkeeren, op welke uren van den dag, bij welken wind en welk weer, waar zij rusten en voedsel zoeken, waar het einddoel van hun tochten ligt, en hoe zij zich in hun zomer- en wintergebied gedragen.

De zomervogels komen niet alle op denzelfden tijd bij ons. Reeds in Februari en Maart keeren de volgende vogels terug: de spreeuw, de leeuwerik, de houtduif, de lijster, het roodstaartje, de snip, de ooievaar, e.m.a. In April komen na: de grasmusch, de huiszwaluw, de kwartel en nog meer andere soorten. Pas in Mei zien we: de koekoek, de wiewaal, de torenzwaluw.

In Noord-Europa en Noord-Azië verschijnen de trekvogels eerst omstreeks het einde van Mei, of begin Juni, als sneeuw en ijs voorgoed verdwenen zijn, de zomerplanten heel groen gaan worden en bloeien, en alle insecten en kleinere bodemdiertjes in het water en in de lucht uit overwinterde eieren en larven te voorschijn komen.

Onze trekvogels verblijven in den winter in Zuid-Europa en Afrika. Emin Pascha, die veel liefhebberij in vogels aan den dag legde, telde in Afrika 57 soorten van Europeesche broedvogels, als: koekoek, rietzanger, grasmusch, roodstaartje, nachte-

gaal, ooievaar, reiger, e.a. geen van al deze vogels broedde daar, evenmin zingen zij er.

Zij verlaten Afrika weer, als daar in Maart en April de droogte intreedt, en slechts weinig voor hen te vinden is.

Kort na hun terugkeer in hun vaderland ontwaakt in hen de voortplantingsdrift. Zij zoeken alras een nestplaats, beginnen te bouwen, leggen eieren, en broeden ze uit.

De heentrek onzer zomervogels begint in Augustus en duurt tot in October. Die soorten, welke in het voorjaar het laatst terugkeeren, gaan het eerst weer heen. De vroeg aangekomene blijven het langst.

In Augustus verlaten ons: de koekoek, de wiewaal, de torenzwaluw, de ooievaar. In September: de kwartel, de huiszwaluw, de nachtegaal en andere soorten. In October: de snip, de leeuwerik, de kievit e.a.

De verschillende soorten hebben ook verschillend voedsel nodig; naarmate dit schaarscher wordt, verlaten zij hun broedgebied.

Al onze trekvogels trekken in 't voorjaar van het zuiden en zuidwesten naar het noorden en noordoosten. In het najaar omgekeerd. Zij volgen derhalve het ontwaken en afsterven van het plantenleven en dat der kleine dieren van ons werelddeel.

Alle trekvogels breken hun reis af, om te rusten en voedsel te zoeken. Landvogels, die insecten, vruchten en zaden eten, strijken in bosschen, struikgewas, tuinen of op akkers neer. Watervogels op rivieren, meren en vijvers. Roofvogels achtervolgen de trekkende scharen van kleine vogels, en maken er jacht op. Overdag trekken de meeste zaadeters, als: vinken, lijsters e. a. In de morgen- en avondschemering en in lichte nachten vele insecteneters, zooals de koekoek, de nachtegaal, e. a. die overdag in bosch en struikgewas voedsel zoeken.

Bij helder weer vliegen de trekvogels gewoonlijk hooger dan bij bewolkte lucht. Bij mist of regen staken zij de reis. Als er laat in 't voorjaar nog sneeuw valt, trekken zij weer terug naar het zuiden en zuidwesten, of zij sterven in groote hoeveelheden wegens gebrek aan voedsel.

Op het eiland Helgoland woont een uitnemende vogelkenner, Gätke genaamd. Deze deelt mede, dat in Maart 1870 groote scharen lijsters, trapganzen, kieviten, snippen, strandloopers, oestervisschers en ganzen uit het oosten naar Helgoland kwamen, dus in een tijd, dat al deze vogels gewoonlijk oost- en noordoostwaarts over Helgoland plegen te trekken. De verklaring van dit zonderling verschijnsel liet niet op zich wachten. Er woei een hevige noordoostenwind, en het vror en sneeuwde. De uit het zuidwesten komende reisvogels waren tegen den scherpsten noordoostenwind ingevlogen, vóór deze zich tot Helgoland had verbreid. Uit die koude streken vlogen zij terug naar die plaatsen, waar zij geen sneeuw zagen liggen, want uit vroegere ervaring wisten zij, dat op zulke plekken voedsel te vinden is. Alle trekvogels, die in Februari en Maart uit het noordoosten naar Helgoland komen, zijn vermagerd: zij hebben honger geleden.

Nog meldt ons von Homeyer, dat er in Pommeren van den 7^{en} tot den 9^{en} April 1837 sneeuw viel, nadat reeds een groot aantal ooievaars, kieviten, leeuweriken, spreeuwen, en kwikstaarten waren aangekomen. De meeste bestjes verhongerden.

Koude lucht deert onze reizigers niet. Zij kunnen zeer goed de lage temperaturen van hooge luchtlagen verdragen, als zij over ettelijke duizend meters hooge bergen vliegen.

Niet alleen op den voor- en najaarstrek onzer zomervogels, maar ook op de tochten van andere vogels oefent de verdeling van het voedsel grooten invloed uit. In de jaren '85, '86 en '93 kwamen uit Rusland en Siberië tal van notenkrakers (*Nucifraga caryocatactes*) naar Zuidwestelijk Europa, daar in hun broedgebieden de dennenappels, hun hoofdvoedsel, mislukt waren.

In het binnenste van Afrika trekken de bijenvreter of meropiden uit de steppen, waar zij broeden, na den broedtijd, als daar droogte intreedt, naar de bosschen der vochtige rivierdalen en der kuststreken, waar zij insecten en andere kleine dieren vinden.

Niet alleen vogels, wien het rondzwerven, om voedsel te zoeken, gemakkelijker valt dan anderen dieren, maar ook vleeu-muizen, rendieren, walvissen, vissen en sprinkhanen gaan elk jaar op bepaalde tijden aan het trekken, en begeven zich naar streken, waar voedsel voor hen voorhanden is. Jonge en oude vogels trekken niet altijd gezamenlijk. In het najaar trekken eerst de jonge weg. De oude blijven waar zij zijn, tot hun rui voorbij is, want dan eerst kunnen zij weer goed vliegen.

In het voorjaar komen eerst de sterkste mannetjes aan, dan oude wijfjes, daarna jonge vogels, en ten slotte gebrekkige. Jonge en oude vogels nemen denzelfden weg, en maken op dezelfde plaatsen halt, om voedsel te zoeken.

De vogelvlucht is de snelste dierlijke beweging. Bij kalm weer leggen de meeste trekvogels bij 't vliegen in één seconde een afstand af van ruim 12 Meter. Zij bereiken dan ongeveer de snelheid van een sneltrein. Bedraagt hun snelheid b.v. 15 M., dan komen zij als er geen wind is, in één uur 54 K.M. ver, en nog verder, als de wind in hun vliegrichting waait, en natuurlijk minder ver, wanneer zij den wind tegen hebben.

Een trekvogel die dagelijks 8 à 10 uur lang vliegt, kan in vijf dagen van Berlijn naar Marokko komen. Op den eersten dag tot Frankfort a. Main (400 K.M.); op den tweeden dag tot Lyon (500 K.M.) op den derden dag tot Barcelona (500 K.M.); op

den vierden tot Cartagena (500 K.M.); op den vijfden dag tot Fez (500 K.M.).

In Juli 1880 maakte de postdirecteur Dette te Berka in Thuringen een koperen plaatje aan den poot van een gevangen ooievaar vast met het inschrift: „Rijkspost Berka, Germania 27/7 1880 Dette” — Daarop gaf hij het dier de vrijheid weer. Op den 20^{en} Aug. trokken de ooievaars uit die streek weg. Op den 24^{en} Aug. werd de aldus gemerkte ooievaar van den kerktoren van het dorpje Fornells bij Gerona in noordoostelijk Spanje afgeschoten. Dette kreeg hiervan bericht, en deelde het op zijn beurt in verschillende couranten mede.

Wordt vervolgd.

FOLKLORUS.

HET PAASCHFEEST TE OSTERODE IN DEN HARZ.

IN Duitsland draagt Paschen den naam van Ostern. Die naam is kennelijk ontleend aan Oстера, bij de Germanen de Godin van den ontwakenden morgen of meer in 't algemeen, het licht. Vooral bij de Saksen schijnt die dienst zoo diep ingeworteld te zijn geweest, dat de eerste Apostelen, die onder hen het Christendom predikten, er geen kans zagen het oude geloof uit te roeien en den naam der hoog vereerde Godin niet durfde aantasten, dien overbrachten op het gewichtigste en verhevenste feest der nieuwe leer, het feest der opstanding van Christus uit den dood. Zij lieten dit feest, dat ongeveer op denzelfden tijd inviel als het feest van Oстера, het feest van de ontwaking der natuur uit den winterslaap, den naam van Ostern behouden. Zooals het met den naam ging, zoo ging het met de vele gewoonten van dit feest verbonden; zij bleven, ofschoon gewijzigd, tot op onzen tijd in stand, zonder dat het tegenwoordig geslacht er den oorsprong meer van kent.

Oстера schijnt onder de oude bewoners van den Harz meer dan eenige andere Godheid vereerd te zijn geweest. Een aantal plaatsen in dit land dragen nog den naam dezer Godin: Osterode, de stad, en Osterode, het dorp, niet ver van Burghohnstein; de Osterstein bij den Regenstein; het Osterhelz bij Heinzburg; Osterwierk; de Osterkerk bij Stiege en nog vele andere.

* * *

Osterode is een kleine, vroeger Hannoversche, thans Pruisische fabriekstad, aan de westelijke helling van den Harz gelegen. De toeristen, die meestal hunne uitstapjes tot den Unter-Harz beperken, vereeren het stadje zelden met een bezoek. Merkwaardig is de Marktkerk, zooals men beweert gesticht door Bonifacius, den vurigen apostel der Duitschers, die ook in deze streek tegen het heidendom heeft geijverd. Hij, de geweldige bijvoerder, zou het heidensche altaar stuk gehouwen, het kruis hier geplant en zoo den grondslag voor de Markt- of Aegidiuskerk gelegd hebben. Niet ver van Osterode staat nog de helft van een ouden toren, die behoort heeft bij den ouden burg, volgens de legende voor meer dan 1000 jaren door den Saksen-hertog Bruno gebouwd en naar de Godin Oстера Osternburg genoemd. Zoo veel is zeker, van de talrijke volksgebruiken, die in Neder-Saksen nog gepaard gaan met het Paaschfeest, treft men de meeste en de zinrijkste aan in den omtrek van het genoemde stadje Osterode. Enkele mogen hier volgen.

In den nacht van den eersten Paaschdag wordt overal, tot Nordhausen toe, water in kruiken geschept en het vee naar het water gedreven, om het door eene indompeling voor ziekten te behoeden, of zieken, b.v. lamme paarden, gezond te maken. Is de eerste Paaschmorgen aangebroken, dan trekken de Osteroders naar den Uerderberg. In vroeger tijd, — zoo vindt men in de kronieken vermeld — werden hier in de nabijheid der stad Osterode, door in 't wit gekleede juffers op Paaschmorgen bij zonsopgang dansen uitgevoerd.

In den namiddag van den eersten Paaschdag begeeft zich bijna de geheele bevolking naar den Sieckenhof, een vroeger klooster, thans hospitaal voor vrouwen. Bij dit gebouw behoort een kleine kapel, waar in een kast verscheidene, kennelijk uit den katholieken tijd afkomstige poppen bewaard worden, die men op dien dag gaat uitpakken. Dan komen voor den dag Petrus met den hemelsleutel; Johannes met den kelk; een pop, die de „schrijfmeester” — vroeger een voornaam persoon in Osterode, die het privilege bezat schrijf- en rekenonderwijs te geven — genoemd wordt en vooral het beeld der Moeder Maria. Jongelingen en jonge meisjes worden vooral aangetrokken door een groot linnen gewaad met blauwe opslagen, dat men het hemd van Moeder Maria noemt.

Vroeger moest dit hemd in de open lucht uitgehangen worden, want dat het op den eersten Paaschdag goed weer was, daarvoor hadden de oudjes op den Sieckenhof te zorgen. regende het, dan hadden zij in hun klooster niet behoorlijk gebeden. Naar men zegt, hadden er vroeger bij het uithangen van het hemd onbetamelijkheden plaats; en viel een groote kloppartij op Paschen voor, en het gevolg was, dat Moeder Maria's hemd alleen nog in de kapel mag vertoond worden. Een meisje, dat men uit scherts onder het hemd stoot, krijgt binnen het jaar een kind en een minnend paar, dat er zich onder begeeft, trouwt nog hetzelfde jaar. Maar ook buiten Paaschtijd komt somtijds een vriend paartje, sluipt om den Sieckenhof rond en laat zich naar de kapel

geleiden. Dan zegt de oude man, die den sleutel heeft: „Komt, jelui moeten eens onder 't hemd”, en schuift de jongelui er onder.

Hoe het zij, de kloosterlingen, die het ook niet te breed hadden, ontvingen ruime gaven, want ter eere van Maria's hemd werd rijkelijk bier en brandewijn getapt. Ook thans is dit nog het geval, en het gaat er op den eersten Paaschdag even vroolijk toe, als op kermis of Schuttersfeest.

's Avonds trekt de jeugd uit Osterode andermaal naar den Sieckenhof. Dan worden op de bergen de bekende Paaschvuren ontstoken, en nergens flikkeren deze lustiger en talrijker dan in den westelijken Harz, in den omtrek van Osterode. De voorbereidelen voor de vuren beginnen al zes weken voor Paschen; wie in dien tijd geen hout mede aandraagt en niet mede wil branden, geeft daarvoor geld en laat door anderen het hout leveren. Ook oude teertonnen worden bij de vuren in brand gestoken. Ieder zoekt een brandend hout machtig te worden, en daarmee gewapend, springt het volkje lustig rond. Hoe helderder de fakkel brandt, des te meer geluk voorspelt zulks hem, die haar in de hand draagt, en voorzeker zouden deze Paaschvuren in geheel Noord-Duitsland reeds lang opgehouden hebben te bestaan, ware het niet, dat zich daaraan in stilte het denkbeeld vasthechtte, dat ze zegen over het land verspreiden.

Zoo ook zet het volk aan het Paaschwater nog altijd een wonderdoende kracht bij en gelooft het dat de zon op den morgen van het feest drie vreugdesprongen doet.

Op tweeden Paaschdag trekken de bewoners van de „Vrijheid” — een voorstad van Osterode — vergezeld van tamboers naar de „Klinkerbrunnen” en vandaar terugkeerende nemen ze een oud spinnenwiel mee en voeren daarna allerlei grappen uit.

Ook het verven van eieren, liefst geel, en het gooien daarmee van bepaalde bergen, behoort in Neder-Saksen, evenals bij ons, tot de vermaken der jeugd. Te Osterode noemt men ze „Paschen-eier” en schrijft daaraan een bijzonder goeden invloed toe.

* * *

In de week van Paschen heeft elke dag een eigenaardige naam, namelijk: „Fule Mandag”, „Scheimel Dienstag”, „Kruppuckelde Middewacher”, „Grenendonnerstag”, „Stelle Friedag”, „Kaukenbacken Sonnabend”, en Zondag „Lustige Fierdage”.

HET OUDE SLUISJE.

MENIGMAAL 's avonds, wen de sterren pinkelen en alles donker is over de velden, die baden in den nevel, ga ik naar het oude sluisje, ginds verre, waar een hui-zeke of wat, armoedig, vervallen, tegenéengedruimd neerhurken aan den oever der rivier. Een roestige petroollantaarn spreidt haar warm-geleischijnsel over de vunzig-roode daakjes, en in de eindelijk-donkere diepte tusschen de groene sluisuren waar het water zingt en brobbelt, het eenige geluid in de eenzame verlatenheid der polders.

Ik zit dan in het bloeiende gers, met om mij de zomernachtstille, en kijk naar de rivier, die als een zilveren striepe kronkelt door de meerschen, zich verliezende in de geheimzinnige deemstering, waaruit de molens oprijzen als zwarte spoken, wijd-uitgespreid de dreigende wieken. Het water zingt mij van wondere dingen; verre komt het gevloed van de breede vloed, die stamt uit de bergen, dan stroomend door vredige dalen en wouden, en eindelijk kalm kronkelend door de vlakke velden, de vruchtbare velden van Holland. Menigerlei schoonheid spiegelde er in dat water: donkere dennenwouden, met spitse torens opflitsend uit het wiegend groen, blanke dorpen en kleurige gevels, bloeiende daken, de oude stad met trotsche gebouwen en sombere stegen, en overal de zuivere hemel, wijd en heerlijk, met melkwitte wolkenkappen en de speierende zonnepol! En het is lijk of het water van al die schoonheid iets meegenomen heeft naar hier, waar het sluipt en kronkelt als een glinsterende slang door het zwarte sluisgat.

Half-droomend luister ik op het klagend voizeken uit de diepte, en kijk, vanonder de populiers naar de sterren, die als lichtende stippen boven door de donkere loovers kijken. Alles is ruste om mij, de rieten suizen niet meer, de velden slapen en de woonsten; een lichtje schijnt flauwtjes onder de breede en donkere mollenromp. In de verte, waar de stad is met al haar hartstochten en ellenden, hangt een rosse gloed, als van een brand. Kriepend fladdert een vleermuis rond de sluislantaarn, die stilaan zwakker begint te lichten en eindelijk uitdooft. Nu schijnt de maan nog alleen bachten de donkere enzie van het huis, straks nog was zij lijk een groote, rozibe ballon, die steeg uit den oostermoor, nu een zilveren schijf met drie donkere vlekken erin: het manneke in de mane.

Straks ga ik naar huis door de donkerte, rookend mijn pijp, die gloeit als een vierige stip, vredig gestemd en voldaan, tot ik kom onder het koude, bleke schijnsel der gaslantaarns in de banale, rechtlijnige troosteloosheid der nieuwe wijken. In mijn slaap hoore ik nog de droeve leize van het sluiswater, lijk of 't een sirenenzang ware!

E. DE LA RIVIERE.

Foto C. Steenberg.

DE GROOTE ZAAL VAN HET REPTIELENHUIS IN „ARTIS”.
LINKS DE REUZENSLANGEN, RECHTS DE KROKODILLEN EN MOERASSCHILDPADDEN.

IN HET REPTIELENHUIS VAN „ARTIS” TE AMSTERDAM.

WARM is het er en zonnig-stil. Als bocht eener tropische rivieroever ligt het schilderachtig beplant oevergedeelte der krokodillen- en schildpaddenbassins achter in de groote serre — middenbouw van het mooie, verleden jaar gebouwde Reptielenhuis van het Koninklijk Zoologisch Genootschap „Natura Artis Magistra” — en ópen voor de zon, die den ganschen dag in de vrij op het Zuiden gelegen kas mag feesten en tooveren over het weelderig gewas der tropische planten, den achtergrond vormend voor de bassins der genoemde reptielen.

Als machtige waaiers steken de bladeren van Coolocacia's en Livistonia's — reuzen-Aronskelken en waaierpalmen — boven het gewirwar der lagere oeverplanten uit; langs oude stammen klimt er de Philodendron (Boom-minnaar) omhoog en breidt er zijn wonderlijk ingesneden bladschijven uit in het licht; stoer staat de Pandanus utilis met zijn schroefvormig gewonden kroon van spichtig-stijve en ijzersterke bladeren op den stevigen tronc, en smachtend reiken — als ijle, zoekende stengels — de dunne, sierlijk-gelede stammetjes van Chamaedoria's hunne fijn-vederige palmkronen naar het door hooger gebladerte gezeefde licht van de zon.

Over den rustig-beschaduwden spiegel van het water, met hier en daar de stil-starende kop van een krokodil — onkenbaar bijna tegen de van den oever het water ingaande boom-wortels — helt een oude, halfvergane boomtronc, waarop — als een blijden triomf van het leven over den dood — een pracht van tropische klim- en woekerplanten de sierlijke bladen — en de bloemen láter — hebben uitgebreid. Het suikerriet staat er met reuzen-grashalmen te prijkt in het licht, en verschillende Ficus-soorten en Gemberachtige gewassen met welig gebladerte, staan verspreid tusschen Dracaena's en Palmen, waar ook een Musa — bekend als familielid der Banaan- of Pisangplant, het grootste kruidachtig gewas der tropen — zijn reuzenbladeren, blauwachtig groen met de enorme, saprijke middennerf tot steun, dagelijks verder ontrolt. Prachtige en interessante planten uit de heete luchtstreek vormen er als achtergrond een schoon geheel om de mooie en belangstellingwaardige dieren te schooner te doen uitkomen, en aan hun karakteristieke verschijning en eigenaardig wezen door eene met de natuur overeenkomende, passende omgeving zooveel mogelijk recht te doen wedervaren. Men kan zich met een weinig fantasie werkelijk voor een tropische kreek wanen, waar zich een aantal krokodillen — zooals dit hunne ge-

woonte is — een zonnige ligplaats hebben gekozen op een zandige oeverplaat, hen in staat stellend bij 't minste gevaar ijlings in het water te vluchten; zooals toch niemand minder als de heer Mr. H. A. Lorenz, onze bekende landgenoot en leider der Nieuw-Guinea-expedities, bij een zijner gewone bezoeken aan „Artis” ons zelve verzekerde. De afsluitende vlechtdraad-omheiningen en de neutraal-getinte steunpijlers van het serre-dak gaan verloren in den weelderigen plantengroei, die — nu nog in zijn aanvang — telken jare voller en mooier belooft te worden; wanneer de verschillende planten zich krachtig hebben geworteld, en zich op de hen met zorg toegewezen plaatsen hebben weten te handhaven. Inderdaad kan men hier het bovengenoemd schilderachtig schouwspel, zooals het zich in het moerassig oerwoud der rivieroever zal afspelen, van een veilige standplaats uit te zien krijgen, wanneer, zooals dit somtijds toevallig wel gebeurt, een beambte door onverwacht voorbijgaan achter in de serre de in de volle zon droomende krokodillen door zijn verschijning achter het oever-groen plotseling verschrikt doet wegschieten in het groote bassin, met wijd-open bek en heftige slagen der machtige roestaarten.

Onze na zeer veel moeite van de zijde van onzen bekwamen fotograaf „gelukkig” genomen opnamen brengen twee pracht-exemplaren van den Indischen krokodil in zijn nieuw verblijf in beeld. Prachtig en inderdaad „tropisch aandoend” dit geweldig reptiel in zijn passende omgeving; wie zal nog zeggen dat de krokodil niet een mooi dier is, zooals hij daar in zijn volle lengte uitgestrekt ligt te glariën in de zon? Voelt men niet het gemak waarmede het dier zich zwemmend beweegt in den ranken bouw; de macht van beweging en slagvaardigheid niet in den achteloos op het zand liggenden staart? En zijn niet kleuren en tinten en de bepantsering der schubbeige huid in volkomen overeenstemming met den toon der natuurlijke omgeving? Maar zie nu het monsterachtige in dien halfgeopenden muil op onze volgende afbeelding, waar het dier dreigend toeschiet uit zijn pool, maar terugdeinst — de oogen gesloten — voor de hem weerstand biedende menschen, die hem op 't onverwachts met hun kiektoestel voor den snuit komen. Hoe zal de argeloos aan den oever drinkende antilope, de vroolijk boven het water aan een afhagenden ondeelbaar oogenblik gegrepen en onder water getrokken zijn door het op 't onverwachtst verraderlijk van den slijkbodem der rivier opschietend reptiel. En geen moed of kracht kan meer

Foto C. Steenbergh.

HET REPTIELENHUIS VAN „ARTIS”. HET GROOTE KROKODILLENBASSIN VAN TERZIJDE GEZIEN.

De over het water hangende boom, begroeid met tropische waterplanten, is een oude knotwilg uit de bekende Sla-tuintjes te Amsterdam, tropisch gemetamorphoseerd.

helpen als de felle kaken hun prooi gegrepen hebben, want in een werveling van het geheele, zware lichaam rolt de krokodil zich over den rug om-en-om, zijn buit mede trekkend onder den waterspiegel, en niet eer laten de bitse tanden af om te verbrijzelen en het verzwelgen mogelijk te maken, of alle leven moet uit het onherroepelijk verloren slachtoffer zijn geweken. En toch heeft hun oppasser in „Artis” het met beleid zoo ver gebracht dat hij de natuurlijke „boosheid” dezer woeste reptielen — die inderdaad echter geen werkelijke boosaardigheid is, doch veeleer op wantrouwen, angst en verweer tegenover den het dier onbekenden mensch berust — heeft weten te overwinnen, en kalm temidden der verschillende hem omringende dieren kan komen, die — hun schuwheid en vrees éénmaal afgelegd hebbend, — hem leerden kennen als dengene die hun visch en vleesch komt toewerpen; op wiens stem ze zelfs terstond hun rust verlaten om het hun toegeworpen of zelfs toegereikte voedsel in ontvangst te nemen. Daarbij valt dan nog wel eens onderling geschermtusel voor, vooral wanneer de najverige mannetjes met hun wijfjes in elkaars nabijheid komen. ■

Over dit krokodillenbassin, dat thans in alle opzichten aan het doel beantwoordt, en waardoor men nog eens tot interessante waarnemingen over leven en voortplanting dezer uit menig oogpunt zeer belangwekkende reptielen hoopt te geraken, zou nog veel te vertellen zijn, wanneer gebrek aan plaatsruimte ons niet in verband met de gestelde taak noopte eerst eens bij andere interessante bewoners van het Reptielengebouw te verwijlen.

Aan de overzijde van het tropisch oeverlandschap toch wachten ons de verschillende grootere slangen, waarvan onze afbeelding de beroemd geworden *Boa constrictor* of Afgodsslang in zijn siesta te zien geeft. Bont als een Oostersch tapijt is de prachtige huid van dezen reus onder de slangen, de schaduw- en zonnevlekken van het door het gebladerte gezeefde licht weergevend, zoodat de roover ongemerkt zijn prooi naderen kan, die uit kleiner en grooter gevogelte en kleine zoogdieren bestaat. Waartoe een slang door rekbaarheid der onderlinge kaak- en schedelverbindingen, en overigens van het geheele spijsverteringskanaal en lichaam, in staat is, moge het tweetal afbeeldingen illustreeren, van een andere soort Reuzenslangen (*Python reticulatus* Schneid), die een Indisch wildzwijntje heeft weten te verzwelgen. Hierbij wijzen wij er op dat de beide boven- en onderkaaks helften, onderling door rekbare banden verbonden, beurtelings naar voren gebracht en teruggetrokken kunnen worden, waarbij dan de

kromme, naar achter gerichte tanden de prooi onherroepelijk vasthouden. Beurtelings trekken rechter boven- en linker onderkaak of linker boven- en rechter onderkaak den buit naar binnen. De opening der beenig-geringde luchtpijp wordt hierbij buiten den bek gebracht, zoodat stikken voor de slang buitengesloten blijft.

Thans eens een vreedzaam planteneter onder de Reptielen nader beschouwd. Het is de prachtige goud-groene Leguaan, een grootte hagedissoort uit tropisch Zuid-Amerika, die zich voedt met bladeren en vruchten al wordt ook dierlijk voedsel niet geheel door hem versmaad. De Leguanen bewonen in het Reptielenhuis een der drie reuzenterraria van de kleine zaal. Ze hebben daar hun rots met badplaats, tal van zware, omhoogkronkelende klimtakken en een uit Palmen, *Yucca*'s en *Dracaena*'s bestaande vegetatie. Wat toch bleek verleden jaar, toen men deze als uiterst teergevoelig en moeilijk in 't leven te houden gasten een prachtig beplant reuzen-terrarium tot verblijf gaf? De Leguanen die men in het vroegere Reptielenhuis niet dan met groote moeite en bij uiterst zorgvuldige voedsel-toediening in leven hield, die slechts de fijnste sla, pisangs en druiven tot zich namen, bleken

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET REPTIELENHUIS VAN „ARTIS”.
BRAZILIAANSCH REUZENPADDE AAN HUN MAALTIJD.

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET REPTIELENHUIS VAN „ARTIS”. LEGUANEN IN HUN TROPISCHE WILDERNIS.

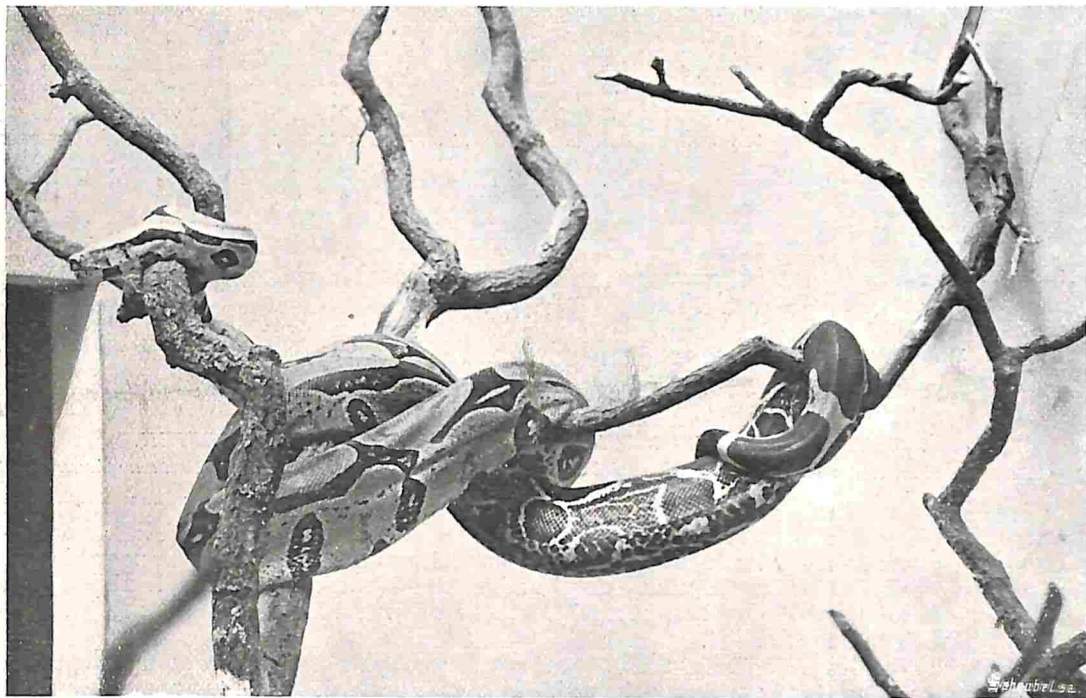
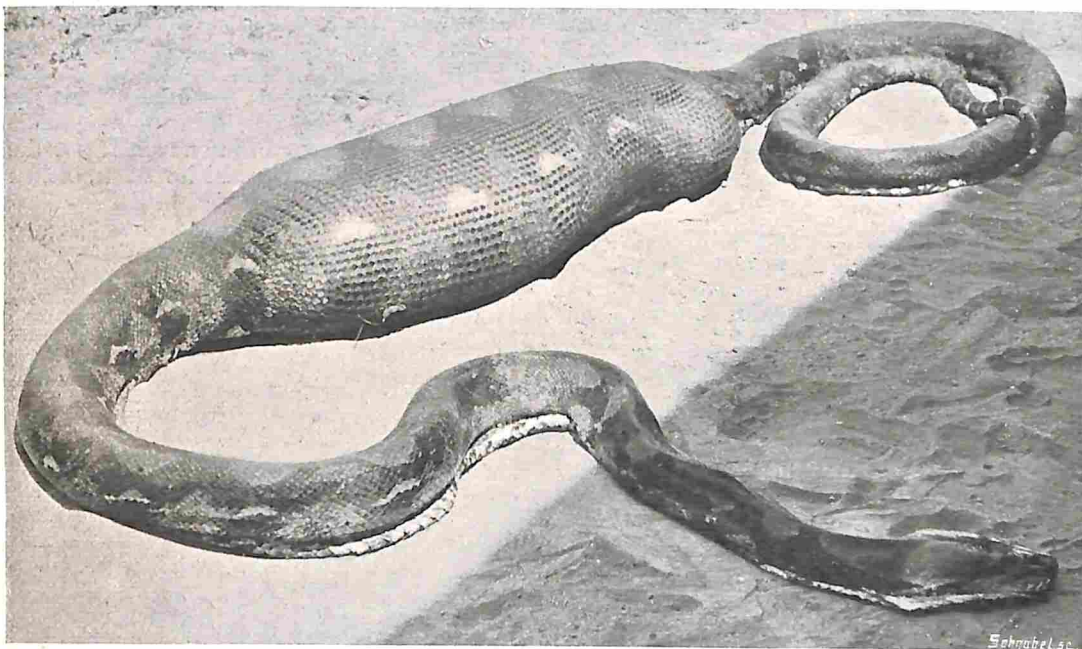

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET REPTIELENHUIS VAN „ARTIS.” BOA CONSTRICTOR IN SIESTA.

HET REPTIELENHUIS VAN „ARTIS.”
SCHNEIDERS PYTHON NA HET VERSLINDEN VAN EEN INDISCH WILD ZWIJNTJE.

in het Nieuwe Reptielenhuis, in een verblijf ingericht volgens de hun passende eischen, zoo gezond en tierig, dat ze na verloop van eenige weken alle teere plantingen verslinden, en van hun mooi verblijf niets dan een woest en ledig overlieten.

Zoo dat ze thans alleen harde, oneetbare gewassen tot stoffeering van hun wildernisse kunnen hebben, maar zich naar hartelust aan sla, pisang ook zelfs boerenkool en wortelen mogen te goed doen. En prachtig, frisch en statig, zien ze er nu uit. Hunne kleuren zijn intensief geworden, hun rugkammen beginnen zich krachtig te ontwikkelen, en vlug en vaardig zijn hunne bewegingen, terwijl de jaloersche mannetjes elkaar van tijd tot tijd staartgevechten leveren, waarbij ze elkaar wél-gemikte zweepslagen met de lange rolronde staarten toedienen. Wij hopen nu maar dat we nog eens hunne eieren in een nestholte begraven mogen vinden en de jonge leguanen in hunne ontwikkeling zullen kunnen volgen.

En thans wenschen wij onze lezers nog in kennis te brengen met een ander paar interessante bewoners van de kleine zaal. Het zijn de gedrochtelijke Reuzen-padden van Brazilië, die onze afbeelding op bl. 175 in een hunner karakteristieke houdingen te zien geeft. De beide monsterpadden zijn hier aan den maaltijd, die uit groote aardwormen bestaat. Aandachtig zitten ze met gebogen koppen de wormenmassa te beturen, en zoodra niet kronkelt zich een worm uit de massa los of ze happen toe, klappen hun breede, kleverige tongen, die niet achter, doch voor in den bek vastzitten en dus ver uitgeworpen kunnen worden, om en naar buiten waarbij ze dan langs de gehemeltespeekselklieren moeten strijken en dus dubbelkleverig worden — en onnavolgbaar vlug is de worm „angeschoten” en binnen den wijden muil gehaald. Een paar maal wordt heftig geslikt, waarbij de oogen geheel in hunne holten verdwijnen, en weer zitten de slakken en insectenverdelgers te wachten op een nieuwe kans. Men kan zich denken hoe nuttig zulke opruimers van slakken en ander schadelijk gedierte in hun vaderland kunnen worden, al slikken ze dan ook wel de hoogst-nuttige regenwormen naar binnen en maken ze zelfs jacht op hagedissen en vogelkuikentjes. Een schilderachtig schouwspel vormen deze duisterlingen zeker in hun met mooie varens begroeid verblijf, wanneer ze tegen het vallen van den avond hunne schuilhoeken verlaten en bedachtzaam toespringen op het hun gereikte voedsel. Ook van hen hoopt men in „Artis” voortplanting en ontwikkeling eens nader te kunnen waarnemen en bestudeeren. In hun terrarium bevindt zich een echt paddenstoeltje, waarin de dieren mogelijk nog eens hunne lange eisoeren zullen gaan afzetten, waaruit dan later de paddenlarven — evenals de z.g. „Bullekopjes” of „Kikkervischjes” uit het kikkerdril ten onzent — te voorschijn komen en hunne gedaanteverwisseling van larve tot pad doormaken.

A. H. J. PORTIELJE.

DE WILG.

MEN zegt, dat de Wilg den overgang van de windbloemen naar de insectenbloemen vormt. Doch dat is moeilijk te bewijzen. Maar iets anders is het, als men beweert, dat hij in vorm veel met de windbloemen overeenkomt, doch in wezen een insectenbloem is. Want daar is veel voor te zeggen.

Wat is dan het karakteristieke van de windbloemen? Dat ze in den regel heel vroeg bloeien, nog vóórdat de bla-

deren verschijnen, dat hun bloemen klein en onaanzienlijk zijn, dat de bloembekleedselen meestal ontbreken en dat het met hun geur en kleur al heel sobertjes gesteld is, om van den honig maar te zwijgen. Het stuifmeel is een stoffig en fijn poeder, dat door den wind licht wordt voortgeblazen en zoo zijn bestemming, de stempels van andere bloemen, bereikt.

Aan deze voorwaarden beantwoordt de Wilg voor een goed deel. Want hij bloeit heel vroeg, voordat de bladeren er nog zijn, de bloempjes zijn klein en onaanzienlijk en tot katjes vereenigd. Op sommige boomen vindt men alleen meeldraad-, op andere alleen stamperkatjes. Zoo'n meeldraadkatje is een tamelijk lange spil, rondom met schubbetjes bezet, in welker oksels een paar meeldraadjes zitten, soms meer. Bij de stamperkatjes vindt men op die plaats een stampertje, van boven in een paar wijd uiteenstaande stempeltjes gesplitst. Doch meeldraden en stampers zijn anders dan bij de windbloemen. En bovendien: het stuifmeel is niet stoffig, maar kleverig en wordt door de hommels en bijen en andere insecten, die in het vroege voorjaar al vliegen, met ijver gezocht en gegeten. Honig ontbreekt in die meeldraadbloemen. Dien vindt men alleen in de stamperbloemen. Aan den voet van den stamper bevindt zich namelijk een honigkliertje. Het nectarium is al heel eenvoudig; het bestaat slechts uit één, zij het dan ook tamelijk groot huidmondje, waar de kleurloze honig uit te voorschijn komt. Het laat zich hooren, dat de stamperkatjes dus een tamelijk druk bezoek ontvangen. Maar ook de meeldraadkatjes worden niet vergeten. De gele kleur der helmknoppen, die, naar het schijnt, in dit opzicht de taak van het bloemdek overgenomen hebben, doet ze reeds op verren afstand in het oog vallen. Hier is het dus de kleur, bij de stamperbloemen daarentegen de geur, die de bezoekers trekt.

Nu zijn, wat hunne ontwikkeling betreft, de planten met stamperbloemen hun burens, die met meeldraadbloemen, altijd een paar dagen vooruit. Al leven ze overigens ook onder volkomen dezelfde omstandigheden, al staan ze vlak naast elkaar en dóór elkaar — de eerste hebben altijd een voorsprong. En omdat de verschillende soorten — in ons land zijn er heel wat — niet alle precies tegelijk bloeien, is de kans natuurlijk tamelijk groot, dat de reeds kleverige stempels van de éene bestoven worden met het stuifmeel van de andere. Dat gebeurt dus hoofdzakelijk in de paar dagen, dat de meeldraadbloemen der eigen soort nog hun stuifmeel niet aanbieden. Zoo heeft er een bastaardeering plaats.

Is het op zich zelf al moeilijk, de verschillende wilgsoorten van elkaar te onderkennen, door die bastaardeering wordt het nog lastiger. Want de bastaards — men kent er meer dan honderd! — vereenigen in zich de eigenschappen der stamsorten. Dat geldt den algemeenen habitus, dat geldt den bladvorm, dat geldt den bloei. Want na nauwkeurig onderzoek is gebleken, dat die bloeitijd steeds tusschen de beide tijdperken valt, waarin ook de beide stamsorten bloeien.

Soms vindt men in een stamperkatje een gedeelte in meeldraadbloemen veranderd, soms omgekeerd. Dat komt bij de echte soorten slechts zelden voor, maar bij de bastaarden is het lang geen uitzondering en zoo zijn die exemplaren dan feitelijk éénhuizig geworden.

Enkele weken na den bloei — in Juni en Juli — volgt het rijpen en verspreiden der zaden. Ze liggen in een klein doosje besloten, dat met twee kleppen openspringt en op een zonnigen dag z'n inhoud ontsnappen laat. Het zijn witgekuifde reizigers, die de lucht ingaan: kleine vlokjes, die van onderen een zwart puntje, het eigenlijke zaadje, dragen. De wind voert ze mee en van de duizenden, die den tocht aanvangen, zijn er, als 't geluk hun dient, allicht enkele, die in behouden haven aankomen. Op een vochtig plekje, aan den kant van het water, plakken ze aan den bodem vast en ontkiemen. Ze mogen zich wel haasten, want hun levensduur is kort. De meeste blijven in het gras en tusschen de takken hangen of vallen op een te dorren grond en verongelukken.

Het is van de inlandsche soorten alleen de Witte wilg — *Salix alba* —, die tot een flinken, hoogen boom opgroeit; de Treurwilg, *S. babylonica*, is van Indischen oorsprong. Maar de meeste andere, zooals de Katwilg en de Amandelwilg, blijven laag, worden hoogstens een meter of drie en worden, waar men ze aanplant, geregeld gekapt. Ze leveren de hoepels voor vaten, de teenen voor manden en ander vlechtwerk. De knotwilg van den zoom der weilanden is eigenlijk de

HET REPTIELENHUIS VAN „ARTIS”.
DEZELFDE NA DEN DOOD GEOPEND.

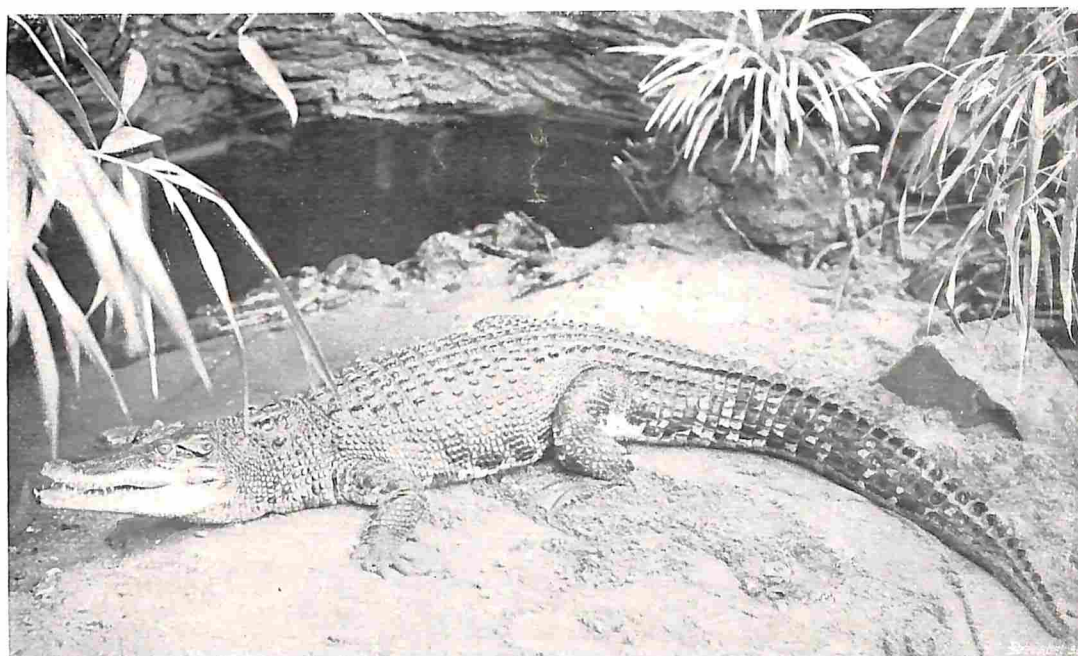

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET REPTIELENHUIS VAN „ARTIS”. INDISCHE KROKODIL OP DEN OEVER.

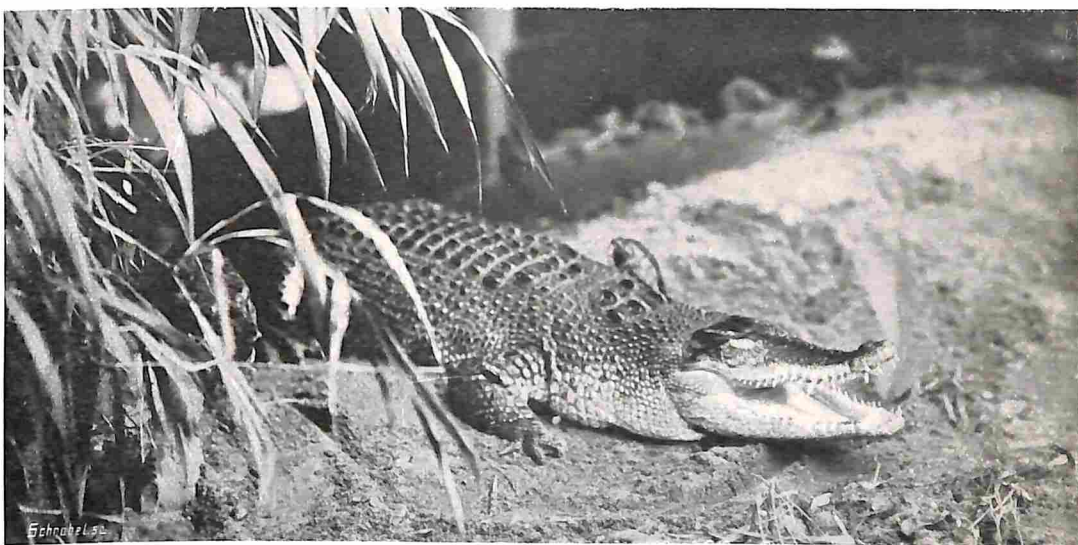

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET REPTIELENHUIS VAN „ARTIS”.
DE GROOTE INDISCHE KROKODIL TOESCHIETEND UIT HET WATER EN IN ZIJN
AANVALSHOUDING GEKIEKT.

Schotwilg, *S. alba*, wien men van tijd tot tijd de kroon ontroofd. Dat kappen kunnen de Wilgen goed verdragen. Want ze hebben aan den voet der afgehouden takken genoeg slapende oogen, om weer uit te loopen.

Bij een vergelijking tusschen de verschillende wilgensoorten blijkt, dat er sommige met cirkelronde, andere met elliptische, weer andere met eironde en omgekeerd-eironde, nog andere met langwerpige of lancetvormige of zelfs met lijnvormige bladeren zijn. Dat verschil in bladform gaat met een verschil in bladstand gepaard. Bij de *Salix herbacea* met z'n ronde blad is de bladstand $\frac{1}{3}$, bij den Waterwilg, *S. caprea*, met z'n ronde tot elliptische bladeren is het $\frac{2}{5}$, bij den Laurierwilg, *S. pentandra*, met z'n elliptische blad $\frac{3}{8}$ en bij den Grijzen wilg, *S. incana*, met lancet- tot lijnvormige bladeren $\frac{5}{13}$. Men ziet dus bij deze verschillende soorten, als men van boven af het oog op een bebladerden twijg richt, dat er respectievelijk 2, 5, 8, 13 rijen bladeren als de stralen van een cirkel rondom de as staan.

Telkens sluiten ze zóó aaneen, dat ze een krans vormen; nergens blijft een opening over; de ruimte rondom den tak wordt geheel gevuld. Eerst geschiedt dit door drie zeer breede, dan door vijf of acht middelmatig breede, ten slotte door dertien smalle blaadjes. De zonnestrallen, die van boven invallen, treffen dus alle bladrijen in dezelfde mate; het eene blad kan het andere niet overschaduwen. En ook: zijn de verdiepingen laag, bij een bladstand van $\frac{1}{3}$, dan zijn de bladeren kort; zijn de verdiepingen dieper: bladstand $\frac{2}{5}$ en $\frac{3}{8}$, dan worden de bladeren langer; zijn ze ten slotte het diepst — bladstand $\frac{5}{13}$ — dan zijn de bladeren het langst. De lengte is dus zoo geregeld, dat het zonlicht in de ruimten, die twee vlak boven elkaar staande bladeren scheiden, zoo goed binnendringen kan, dat ook het inwendige ervan geheel beschenen kan worden. Het resultaat is duidelijk: hoe meer licht, hoe sterker groei!

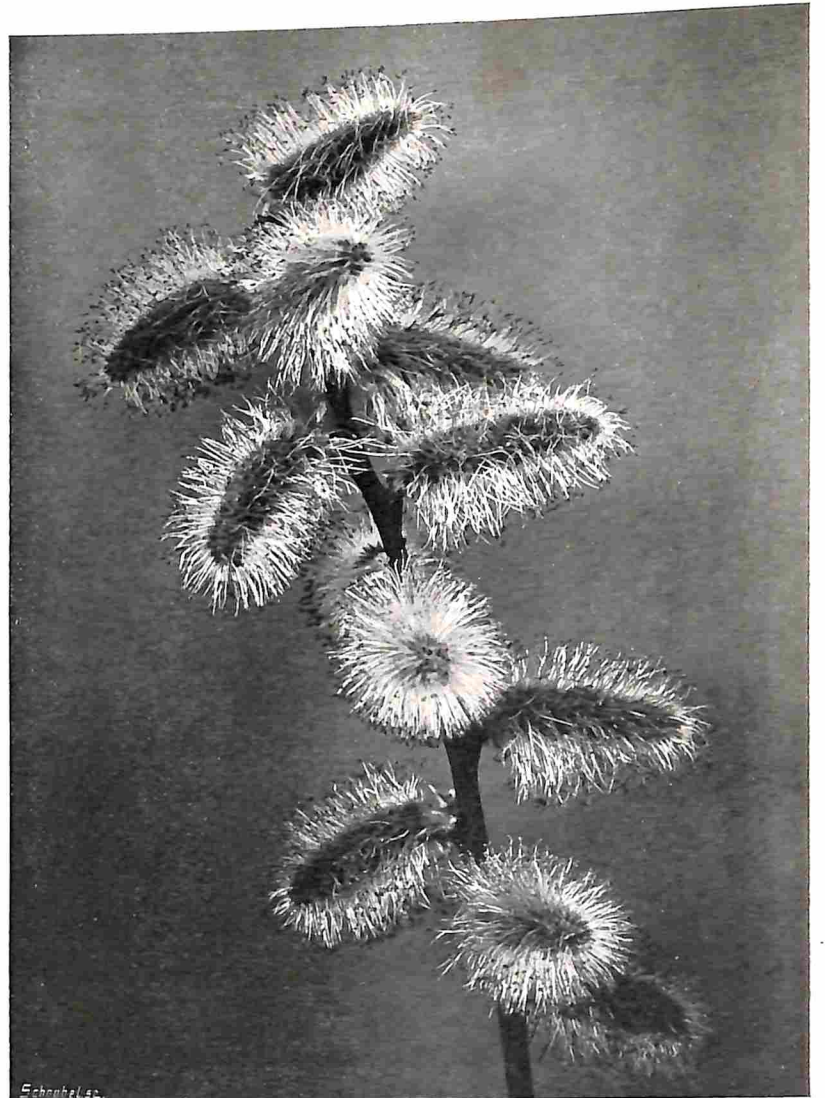
Een ander belangrijk verschijnsel, dat met de assimilatie in verband staat, is het tweekleurige loof: van boven glad en groen, van onderen meer of minder dicht behaard, grijs of wit; van boven zonder- van onderen rijk aan huidmondjes. Het hangt samen met de omgeving, waarin de Wilgen groeien. Men vindt ze namelijk aan de oevers van rivieren, plassen, kanalen en slooten: dicht aan den waterkant. Elken avond worden ze in nevelen gehuld, die de huidmondjes verstoppen zouden, als zij ze bereiken konden. Maar dat is nu onmogelijk; het viltig overtrek verhindert dat. De ademhaling, die in zoo'n nauw verband met de assimilatie staat, kan nu geregeld zijn gang gaan en zulks komt aan den groei ten goede.

Is het wonder, dat de boom zich zoo krachtig ontwikkelt?

K. SIDERIUS.

STAMPERKATJES IN BLOEI.

MEELDRAADKATJES IN BLOEI.

TUIN-ROMANTIEK.

EN der zonderlijkste perioden in de tuinkunst is dat merkwaaardige romantische tijdperk geweest, dat hier bij ons een aanvang nam weinige jaren voor het begin der 19e eeuw. Geen wonder, dat in een land, waar Bilderdijk, de romantische balladendichter, en Rhijnvis Feith, de meest sentimenteele aller Nederlandsche poëten, de literatuur beheerschten, de wekelijkke romantiek van dien tijd ook zijn invloed moest doen gelden op het geheele innerlijk en uiterlijk leven. Men dweepte in die dagen met ruïnes, waar men ging „luisteren naar de stemmen van het verleden”, met grafmonumenten, door een treurwilg overschaduwde, waar men pleegde te „rusten en te peinzen”, met kleine, idyllische huisjes op het land, waar in een donker, eng kamertje onder het strooien dak, „het reinste geluk der liefde bloeide”. Evenals in dien goeden ouden tijd, toen de dichters in navolging van den Italiaan Guarini een ontelbare collectie herders-idyllen dichtten, begon men ook thans te dweepen met het klassieke ideaal der landelijkheid, het beek- en boschrijke dal in de Peloponesische bergen, het zonnige, vriendelijke landschap Arcadië. Daphne, Phillis en Coridon, om van zoo-veel andere zoetvloeiende namen niet te spreken, kwamen weer in de mode, en menig blond maagdelijn uit overgrootmoeders jongen tijd heeft zich verbeeld, dat zij een kleine herderin was, die aan het ruischend beekje op haar herder wachtte. En zij kwam in de werkelijkheid aan deze droomen tegemoet, door een sneeuwwit lammetje tot schootpoesje te promoveeren, dat aan een zachtblauw ef zachtrose zijden lint met haar wandelen ging. Zelfs de sierlijke herdersstaf (geïdealiseerd natuurlijk en met zilver beslagen) ontbrak niet, evenmin als de breedgerande herdershoed en het elegante keurslijfje à la Watteau.

De mannelijke jeugd had eveneens pastorale neigingen, zong sentimenteele liedekens en begeleidde zich op de gitaar, die aan een breed zijden lint om den hals werd gedragen. Serenades werden er natuurlijk ook gebracht in dien gulden tijd der poëtische minnarijen, en de jonkvrouwen die zich in een duisterten-maanloozen nacht lieten schaken, kwamen niet alleen in de literatuur, maar ook (gelukkig bij uitzondering) in de werkelijkheid voor.

Het spreekt vanzelf, dat men voor deze Arcadische sport een geschikt terrein noodig had, en dit vond men niet in de deftige, streng-gestileerde Lenôtre tuinen, die allermint konden stoffen op landelijken eenvoud en idyllische ongemamierdheid. En dit is wellicht de geest geweest, waaruit de romantische tuinen zich ontwikkelden.

Niet in Nederland werd deze uitvinding gedaan: ze werd hier geïmporteerd uit Engeland, waar de romantische beweging op het gebied der tuinarchitectuur reeds voor het midden der 18e

eeuw zijn slachtoffers maakte. Ze kwam, gelijk Jhr. van Sypesteyn ons in zijn interessant boek over Oud-Nederlandsche tuinkunst vertelt, voort uit een in beginsel zeer sympathiek streven, n.l. een einde te maken aan de al te groote vormelijkheid en knutselarij, die op tuingebied in Engeland begon te heerschen.

Dit beginsel werd o.a. gepropageerd door den bekenden moralist Addison, den schrijver van „The Spectator”, en door velen met instemming ontvangen. Evenals alle revolutionnaire bewegingen was echter ook deze beweging uiterst radicaal. Ze bouwde niet, gelijk dit bij een wél overwogen evolutie het geval is, het nieuwe logisch en aanpassend op uit het oude, maar begon met de algeheele ruïne der oude praalhoven, want wat ze nastreefde was lijnrecht het tegenovergestelde van wat de tuinarchitecten uit de 17e en de eerste helft der 18e eeuw met zooveel zorg tot stand hadden gebracht.

Symmetriek en vorm, die zich in de tuinen der oudere periode overheerschend toonden, waren den profeta van den nieuwen tijd een gruwel. Vormeloosheid en asymmetriek waren de grondslagen van hun arbeid, en ze toonden zich daarbij plus naturaliste que la nature: alles wat naar regelmaat en ordelijkheid zweemde werd uit hun systeem gebannen.

In Engeland begon deze beweging voor den zoogenaamden „landschapsstijl” reeds in het tweede kwartaal der 18e eeuw veld te winnen. De geschoren hagen werden neergehaald, de knusse vijvertjes met hun in een regelmatig figuur gehouden schoeiingen, waaraan fraai gebeeldhouwde bronniften naar de goudvisschen en karpers tuurden, die zich vermeiden in het lustige geklater van fonteynen en watervalletjes, werden geslecht, en op een bijna geheel geraserden bodem begon men het romantische landschap aan te leggen.

Eigenaardig was het, dat de nieuwe leer al dadelijk in haar beginselen met zichzelf in strijd kwam. Zij predikte de natuurlijkheid; maar kon die niet bereiken, omdat ze de door den geest des tijds gevormde natuurvoorstelling voor de natuur nam. Deze geest des tijds, waarin men leefde en ademde, was de romantiek, die zelf onnatuur was, en zoo zocht men dan onbewust niet de natuur zelf, maar uitsluitend het romaneske in de natuur. Men begon ook al dadelijk met een kapitale fout. Indien men natuurlijkheid wilde, zou het gezonde principe geweest zijn, dat men den tuin trachtte op te bouwen in overeenstemming met de eigenaardigheden van den bodem en de omgeving. Dit nu deed men geenszins; men zocht integendeel naar de constructie van een ideaal landschap, men haalde er watervallen en bosschen en maagdelijke wouden bij, men fabelde een landstreek, waar zich alle schoonheden van den aardbodem in wilde warreling doorenmengden, en deed uit dit aardsch Elysium een vrije keus: het was dat echte ongebondene en onoverwogene der romantische fantaisie, dat hier inspiratie schonk, en men greep bovendien bij voorkeur naar het schokkende en tragische en grootsche, wat evenzeer geheel in de lijn was der romantiek.

De eerste, die in Engeland deze nieuwe tuinkunst op grooten schaal in toepassing bracht, was de weleer beroemde architect en schilder William Kent (1684—1748). Hij was gedurende geruimen tijd de Arbitr elegantiarum van het Engelsche hof, die zoo tot in 't overdrevene bij allerlei quaesties van smaak geconsulteerd werd, dat hij zelfs voor dames uit de hofkringen teekeningen maakte van hare toiletten. Geen wonder, dat de voorstellen van een man van zulk een verstrekkenden invloed moesten zegevieren, temeer indien ze zich zoo uitnemend voegden naar den geest van den tijd... Het waren wellicht zijn herhaalde reizen naar Italië, die hem op de gedachte brachten het land der Apennijnen en van den Tiber naar Engeland over te plaatsen, of erger nog, dit schoone land, gezien door den bril van een volbloed romanticus. Volgens Jhr. Van Sypesteyn legde hij o.a. de tuinen aan van Stowe in Buckinghamshire, en trachtte daar onder meer naar de samenstelling van maagdelijke wouden. Hij dreef dit streven naar maagdelijkheid zelfs zoo ver, dat hij hier en daar allerlei grillige deformaties en zelfs doode boomen plantte. Hij zorgde verder voor den bouw van rotsen en onderaardsche holen, improviseerde wild-bruisende bergstroomen, bouwde ruïnes, richtte kluizenaarshutten in, en bracht de geheele inventaris te berde van een achttiende-eeuwschen rooversroman.

In de beroemde tuinen van Stowe vond men o.a. de volgende merkwaardigheden: „een hermitage, een tempel van Venus, een Aegyptische pyramide,

het hol van den heiligen Augustinus, een tempel van Bacchus, het huis van de Heks, de grot van Dido, de Palladische brug en nog vele andere fraaiigheden. Gelijk de lezer gelieve op te merken, was dit niets meer of minder dan een grootschop gezet panopticum in de open lucht, en na deze opsomming zal men wel willen gelooven, dat Kent het met de door hem zelf gepredikte natuurlijkheid niet zoo heel nauw nam. Niettemin zullen er bij die landschapspartijen van Stowe ook wel aardige, pittoresque stukken geweest zijn, want een beweging op kunstgebied wint nimmer op zoo uitgebreiden schaal veld, wanneer ze niet een kern van innerlijke waarde bezit. Op grooter schaal nog dan Kent arbeidde tot het ontwerpen en uitvoeren van romantische tuinen de beroemde Lancelot Brown, wien later weleens valschelijk de eer is toegekend de uitvinder geweest te zijn van het zoogenaamde „landscapegardening”, welke eer (zoo het er werkelijk een is), ongetwijfeld toekomt aan William Kent.

Brown intusschen (hij leefde in 1715—1783) schijnt eveneens een man geweest te zijn van buitengewoon talent en van een grenzeloze fantaisie, en zijn arbeid is zeer oorspronkelijk. Zijn kracht schijnt het geweest te zijn, om op voortreffelijke wijze partij te trekken van geaccidenteerd terrein, en mogen we sommige zijner tydgenooten gelooven, dan heeft hij werken tot stand gebracht, die bewondering verdienen. Hij maakte o. a. den aanleg van de Kew-gardens en de tuinen van Blenheim en Nuneham Courtenay. Later heeft men hem de schuld aangevoren van die vele zeer smakeloze tuinen, waarin zijn principes tot bedenkelijke excessen werden opgevoerd, en die zijn talrijke navolgers tot stand brachten; maar zijn levensbeschrijvers, o. a. Repton, hebben hem met warmte tegen deze verwijten verdedigd.

Het is wel de gewone gang van zaken, dat de navolgers van groote kunstenaars door overdrijving, en door gebrek aan echt talent, hun arbeid te schande maken. En zoo komt het dan wellicht ook, dat tot Nederland de Romantische tuinkunst niet gekomen is met zijn beste uitingen. Van deze architectuur, die niet uit eigen gedachte was voortgekomen, en zich naar onzen vlakken bodem zeer weinig voegde, hebben we hier slechts een betrekkelijk dun sopje gehad.

Tot Brown's navolgers behoorde de tuin-architect G. van Laar te Alkmaar, die in 1802 zijn „Nieuw Magazijn” van tuinsieraden uitgaf, een met veel zorg bewerkt boek, dat nochtans naast eenige goede en aardige dingen, ook veel dwaasheden bevat.

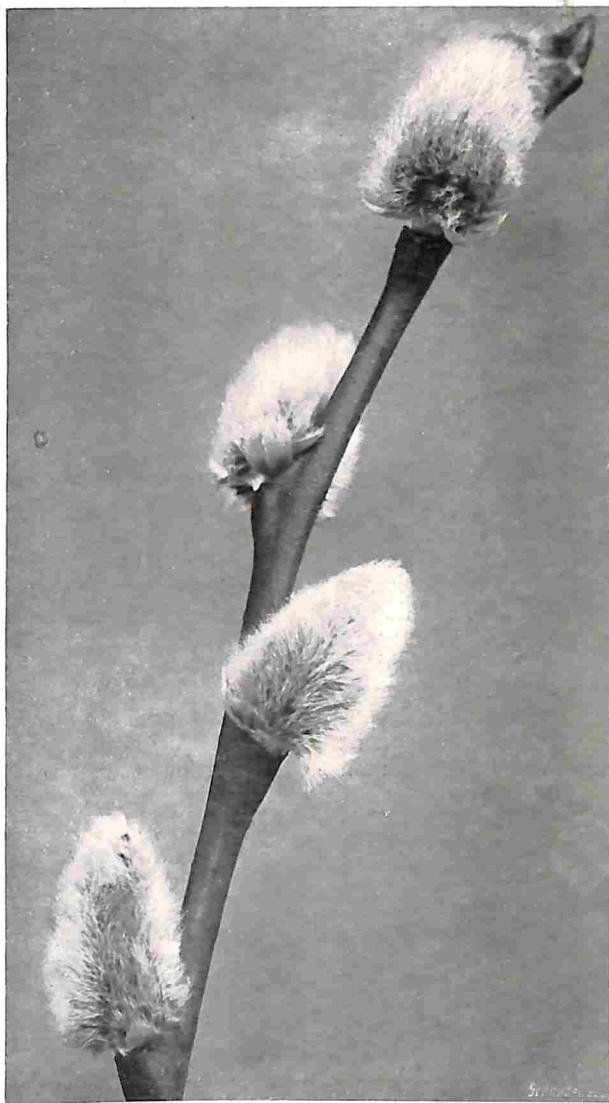
Ik zeide reeds dat de landschapsstijl alle symmetriek schuwde, en dit principe ziet men buitengewoon plastisch uitgebeeld in den plattegrond van een tuin, die deze Hollandsche landscapegardener ons als navolgenswaardig voorbeeld voor oogen stelt. Vijvers en vlieten en beekjes waren in den romantischen tuin een van de meest kenmerkende hoofdbestanddeelen, en tot welke excessen men deze liefhebberij opvoerde, hoe men al het mogelijke

deed om deze grillige, onregelmatige vormen der natuur in natuurlijkheid voorbij te streven, toont ons deze prent. De waterpartijen liggen hier als de afbeelding eener reusachtige inktvisch tusschen de glooiende gazons en de groene heuvels. De geheele plaat herinnert aan een dier zonderlinge landkaarten, die oude theologen ons voorlegden als reconstructies van den „Hof van Eden”, en het zou onzer verbeelding geen moeite kosten, om zich te fabelen, dat de ronde, roode vlek in het midden van den hof de boom der kennis, des goeds en des kwaads is, waaraan de eerste menschen zich „een oordeel aten”.

Buitengemeen grappig is het, dat de teekenaar het noodig heeft gevonden, aan het breedste gedeelte van den vijver op de kaart de plaats van een viertal treurwilgen aan te geven, waaronder gelegenheid bestond tot overpeinzingen over „het Graf” à la Rhynvis Feith.

Gelijk ik reeds te voren aanstipte, was somberheid en quasi-ernst de grondtoon in den aanleg der romantische tuinen, en de doorvoering van dit principe bleef niet bij het planten van een enkelen treurwilg. Bij elke goede buitenplaats in den landschapsstijl behoorde onherroepelijk een grafmonument, doorgaans een zuil, waarop een urn geplaatst was, en die soms tot achtergrond een rij donkere cypressen had, maar tevens overschaduwd werd door een treuresch of een anderen grafboom.

Van Laar geeft eenige afbeeldingen van zulke tuingraven, waarbij er ook enkele zijn van kinderen. Waren er geen verwanten of vrienden, die in aanmerking kwamen om op de plaats begraven of herdacht te worden, dan was een zeer goed surrogaat voor het on-

WILGENKATJES VOOR DEN BLOEI.

EEN MERKWAARDIGE WINKELPUI.

Tot voor korten tijd prijkte aan het Rusland te Amsterdam de hierboven afgebeelde zeer karakteristieke winkelpui uit de 18e eeuw (stijl Lodewijk XVI); thans is ze reeds gedeeltelijk van versieringen (o.a. de palmboom) ontdaan en bijna geheel verborgen achter een groote houten loods, terwijl weldra het geheele huis, waaraan verder trouwens niets merkwaardigs te zien is, zal worden afgebroken. Als bekend mag verondersteld worden, dat tot het begin van de 17e eeuw de buitendeur als iets ondergeschikts behandeld wordt; na dien tijd zien we het tegendeel geschieden en bij een groot aantal deftige patriciërs-huizen uit de 18e eeuw valt dan ook op te merken, dat dew en omlijsting juist de eenige versiering vormen in een overigens wel voornamen, maar toch soberen gevel. Bij het aanbrennen van die versiering viel de zwaerigheid van den Lodewijk XIV en XV-stijl aen Hollandschen werkmans vaak lastig; veel beter voelde hij zich toen de strakheid van die Lodewijk XVI-stijl, de stijl van ons Winkelpui. Jan Kalf prijst (in „Het Huis oud en nieuw”, 1905) uitermate de hier afgebeelde winkelpui en spreekt van een volkomen geslaagde poging om „met al het eersame van Hollandsche kleinstedscheheid een karaktervolle gevelpui samen te stellen”. Daar gaat weer een stukje verdwijnen van typisch oud-Amsterdam!

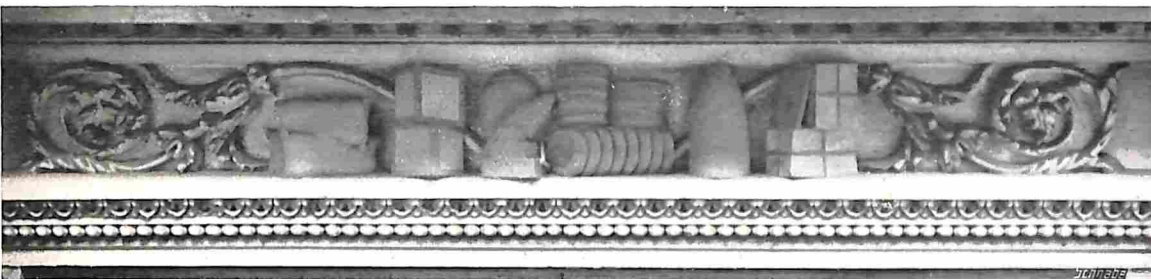
misbare graf. . . . een monument voor een gestorven hond, waarvoor van Laar's „Magazijn” deze grafmonumenten gerangschikt vindt onder de „tuinsieraden”. De sentimenteele strekking dezer praalgraven was natuurlijk, een „memento-mori” te stichten te midden van het paradijs; maar het was nochtans niet meer of minder dan spotten en wauwelen met zeer ernstige dingen: het teweeg brengen van een tooneel-effect met het droevigste, wat ons treffen kan: het verlies van dierbare verwanten. Dit behoorde evenwel tot de zaken, die men door den sleur mode niet meer begreep en niet meer voelde. In oude tuinen treft men luxieus en daar nog wel praalgraven aan. Soms waren ze zeer luxieus, en met kostbaar beeldhouwwerk versierd, en het „Magazijn” geeft er enkele voorbeelden van, die het verstaanbaar maken, dat er buiten allen twijfel een artistiek effect mee bereikt werd, dat in harmonie met de omgeving treffen en ontroeren kon. . . . Soms werden ook (omdat er toch in elk geval een graf zijn moest), fantasie-graven opgericht, waar de Feithiaansche „worm” niets te knagen vond. Men koos daarvoor in 't bijzonder grafmonumenten uit in een of anderen ouden of uitheemschen stijl. Zóó geeft Van Laar o.a. de afbeelding van een „Aegyptische grafplaats”, een monumentje van geschilderd hout, in pyramide-vorm, met een Sphinx er voor en door eenige kleine, treurboompjes omgeven, dat op ieder, die gevoel had voor humor het tegenovergestelde van een ernstig effect teweeg gebracht moet hebben; maar van deze bordpapieren prekerigheid was men

Regen, Regen giet,
Vergeet het klimop niet,
Dat groeit bij 't marmer steentje,
Waarop geschreven is:
„Hier rust mijn trouwe Spits:
Trouw beest, je baas beweent je!”

in dien tijd wél gediend. . . . Men had trouwens aan deze kleinere dingen, die een romantische stemming wekten, in Nederland behoefte, want de Engelsche Landscape-gardeners konden in de reusachtige Engelsche tuinen, waar ze bovendien rijk-gevulde buidels tot hun beschikking vonden, met groote en grootsche effecten werken, konden bergstroomden en Romeinsche aquaducten aanleggen, konden tempels en pyramiden bouwen; maar hier gold het, om van kleinere terreinen iets schijnbaar groots te maken. Op deze schijn-grootte grondde van Laar zijn raadgevingen en teekeningen, en wat in de Engelsche tuinen nog stevig en echt bouwwerk was, werd hier op zich zelf reeds surrogaat. Tempels, herbergen en raadhuizen, van geschilderd doek, kerken, die als volière dienst deden, poppen van geveerd hout, ruines, die uit tooneeldecoratief waren in elkander geflansd, werden in het Magazijn van tuinsieraden aangeprezen, en vonden ook op ruimen schaal toepassing. Wel is waar werden er soms ook op ruimen schaal van steen gebouwd. (Oud Rosenburch is daar o.a. getuige van) maar in de kleinere tuinen volgde men de Van Laarsche methode en dreef den schijn tot het uiterste. In zijn voorrede zegt hij: „Hunne (der Engelschen) wijze van aanleggen voeght zich gelukkig ook naar kleine landgoederen en is juist geschikt om een stuk gronds grooter te doen voorkomen dan het inderdaad is, en om in een kleinen omtrek de grootst mogelijke verscheidenheid daar te stellen.” Hoe ver men in 't „daarstellen” van deze schijn-natuur ging, wil ik hier even door een paar voorbeelden toelichten.

Op plaat 2 van het „Magazijn” komt een houten koepeltje voor met een rieten dak, dat een soort rustieke kapel uit een of ander ver land moet voorstellen. Boven op den nok van het dak van deze kapel hangt een zeer klein klokje, niet veel grooter dan een flinthe tafelschel, en Van Laar teekent hierbij aan: „Een kleine, achthoekige kapel met een rieten dak, in welks opgang een klok schijnt te hangen”. Dus. . . . zelfs dit tafelschelletje was niet echt, was van hout of van bordpapier! . . .

Om den schijn dus was 't hier te doen, en alle middelen waren voor dit doel heilig. Men kon zich bijvoorbeeld verbeelden op reis te zijn naar het Arcadische landschap van twintig meter in het vierkant, waar men aantrof een bosch, een berg, een beek, een Venustempel, een graf met Sphinx, en op den achtergrond (o, leugen!) een. . . standbeeld der waarheid. En op dezen reisweg kon men pleisteren aan een idyllisch koepeltje op een hoogen heuvel, waar men het terrein kon verkennen als uit het beste bestuurbare luchtschip, kon men

DETAIL VAN DE KROONLIJST (WINKEL „DE PALMBOOM” AAN HET RUSLAND).

rusten in de schaduw van een 15e eeuwse kerkje, dat eigenlijk een vogelkooi was, kon men tranen plengen in een Chineesch mausoleum kon men in een Chineesche jonk over een vijver varen, kon men een bete broods genieten in de hut van een vromen kluisenaar, kon men over het schoone verleden mijmeren aan den voet van een gothische ruïne, om vervolgens van den schrik te bekomen bij een geschilderde herberg, waar de waardin van bordpapier over de onderdeur hing, en een nagemaakt keeshondje de wacht hield, kon men in bewondering een Aegyptische piramide aanstaren, en vervolgens een woestijn van 15 Nederlandsche ellen doortrekken, om te belanden in een maagdelijk woud van zestig vierkanten meter, aan welks zoom ge offers kondt brengen aan de goden van den Olympus voor een Griekschen tempel met een zuilengalerij van geschilderde planken, die voor biljartzaal bleek te zijn ingericht... En wanneer ge dien weg vol emoties en avonturen hadt afgelegd in weinig meer dan een vijftiental minuten, en eindelijk in het idyllische landschap Arcadië waart aangeland, kondt ge na een poosje toevens aan den achterkant van den heuvel het hol vinden van „den hermiet”, waar het vale daglicht slechts door een klein bovenvenster naar binnen viel. Niet zelden was in het interieur van dit kluisenaarshol, (of ook wel van de kluisenaarshut, onder zwaar geboomte op een eilandje), de kluisenaar zelf voorhanden: een soms mechanisch beweegbare pop, omgeven door alle attributen die eens kluisenaars zijn, een altaar, een boek, een rozenkrans, een kruisbeeld, een triptiek van de heilige jonkvrouw, een doodskop, een doorkist, enz.: alles bijeengenomen meer dan voldoende, om na de zoete en zonnige droomen van het idyllisch landschap, een geduchten opstopper in de tegenovergestelde richting te ontvangen.

Mijn moeder vertelde mij weleer, dat men vroeger ook zulk een „hermitage” had in het bosch van Drakenstein aan de Lage Vuursche; men vindt er daar thans nog de overblijfselen van. Zij was er heengegaan in gezelschap van haar broertje, een jongen van zeven jaar, een nogal nerveus manneke. Toen zij voor de kluisenaarshut stonden, trapte de parkwachter op een veer, en opeens sprong de deur open, en de kluisenaar, een mechanische pop, schoot naar buiten, recht op den kleinen jongen toe, die zoo van deze verschijning schrok, dat hij er eeklaps een stijven nek van kreeg, een plotselinge zenuwaandoening, waaraan hij meer dan zes weken leed.

En dit was nu een komisch uitzonderingsgeval, maar er bleek toch uit, van hoe zonderling gehalte soms de schoonheden waren, die de „Landscape gardeners” als natuurgenetoot aanboden.

Men oordeelt overigens uit Van Laar's eigen naïeve woorden. Bij plaat 119 teekent hij aan: „Iets onder de wandeling te vinden, dat ons lang vervlodene en van het heden geheel verschillende tijden herinnert, geeft den denkenden wandelaar genoeg en stof tot peinen. Tot dat einde dient deze kapel met het beeld eens heiligen. Zij is van boomstammen vervaardigd. Het riet of stroo, waarmede zij eertijds gedekt was, is door weder en wind afgevalen. Alleen de stroobanden, die het dak te samen hielden, zijn nog gedeeltelijk overgebleven.”

En bij plaat 110 lezen wij: „Een oude gothische kapel. Dezelve kan op een plat schot geschilderd worden, en zal zeer wel voldoen, vooral indien dezelve tegen een groep eerwaardige boomen op een goeden afstand gezien wordt. Een ongeunstelde wandeling behoort derwaarts te leiden. Achter de schijnbaar overgebleven stukken muur kan men vlier enz. planten. Om den ouden kerksmak te volgen, moet men wel in acht nemen, om het koor of achterende in 't oosten te plaatsen, en dus van voren westwaarts.”

De conclusie uit deze raadgevingen te trekken, ge verstaat het, lezer, kan wel geen andere zijn, dan dat de grondbezitters, die ze opvolgden, er bij uitstek naar streefden, zichzelf te bedotten... En nochtans moge men de „Landscape-gardeners” niet al te hard vallen, want lang niet alles wat ze deden behoeft de kritiek te schuwen. Zelfs in het boek van Van Laar, die slechts als een zwak decadent van hun arbeid kan worden aangemerkt, vindt men verschillende zeer fraaie gebouwtjes en bijzonderheden, waarvan het wel begrijpelijk is, dat ze decoratief van uitmuntende werking waren. En ten slotte hebben ook de resultaten van hun tuin-aanleg, half buiten hun schuld, een verrassend gevolg gehad, want de gebouwtjes en houten versierselen, de geschilderde schotten, die de lanen grooter moesten doen schijnen dan ze waren, de tuin-coulissen, die een berglandschap moesten fabelen, waar het nimmer kon bestaan, zijn reeds lang tot het stof wedergekeerd, maar over de grillige, rijke beplantingen, met kunstmatig opgehoogd terrein, de fraaie vijvers, de romantische beekjes, heeft de natuur haar rechten hernomen en ze zijn, gelijk we nog heden in prachtige tuinen als b.v. het Loo, de Hemelse berg, en het thans tot park ingerichte Sonsbeek kunnen constateeren, tot iets geworden dat onze bewondering ten volle verdient. En zoo is dan ten slotte de kunst, die in al te stoute waanwijsheid de leermeesteres der natuur wilde zijn, in 't ongelijk gesteld. Tijd en natuur in innig verband hebben de hoofdfout der „Landscape-gardeners” gecorrigeerd, die reeds Walter Scott, de bezielde voorloper van het echte, groote romantisme, aangaf in de volgende zinnelijke woorden met betrekking tot den vader van den romantischen tuinstijl William Kent: „Zijn stijl is geen eenvoud, maar affectatie, die moeite doet om eenvoudig te schijnen!”... Deze pure waarheid van toen is nochtans niet bestand gebleken tegen den tijd, en de natuur heeft zich ook hier weder onvergankelijk de leermeesteres der kunst getoond. J. D. C. VAN DOKKUM.

DE BIDSPRINKHAAN.

II. HET TIJDPERK DER LIEFDE.

HETGEEN we in ons vorig artikel omtrent de levenswijze van den bidsprinkhaan medegedeeld hebben, stemt zeer zeker niet overeen met het beeld, dat men zich van het dier maakt, als men daarbij uitsluitend afgaat op den naam, dien het draagt. De uitdrukking *Prègo Dieu* doet een zachtvaardig en vreedzaam insect verwachten en we ontmoeten inderdaad een kannibaal, een veelvraat, een bloed-dorstigen struikroover, die zich verzadigt aan een prooi, die hij te voren van schrik weerloos heeft gemaakt. En dit is nog niet eens het allerergste. Tegenover zijn soortgenooten bedrijft de bidsprinkhaan gruweldaden, zooals men zelfs bij de spinnen — die op dit punt in een niet al te besten reuk staan — niet verwachten zou.

Ten einde mijn werktafel van 't groote aantal vliegendeksel te ontlasten, zonder daarbij mijn sprinkhanen-collectie te schenden, breng ik een twaalftal wijfjes in eenzelfde kooi onder dak. Ze vinden er ruimte in overvloed, vooral nu ze met haar dagelijks toenemend lichaamsvolume, zich liefst zoo min mogelijk verroeren. Onbeweeglijk hebben ze zich aan de traliën van den koepel gehecht en verteren er haar voedsel of wachten kalm haar prooi af, evenals ze dit in vrijheid gewoon zijn.

Toch heeft dit samenwonen zijn bezwaren. Als men bedenkt, dat zelfs de ezels met elkaar gaan vechten, zoodra het hooi in de ruif opraaft, hoeveel te grooter is dit gevaar dan niet bij mijn kostgangers, die, veel minder inschikkelijk en veel prikkelbaarder van natuur, elkander bij gebrek aan voedsel zeer stellig te lijf zullen gaan. Ik moet dit euvel trachten te voorkomen en voorzie daarom mijn voliëres twee maal daags van verse sprinkhanen. Breekt er dan toch een burgeroorlog uit, dan kan de hongersnood niet als een verontschuldiging daarvoor aangevoerd worden.

Aanvankelijk gaat alles naar wensch. De bevolking leeft rustig en tevreden en grijpt en smult van hetgeen haar in overvloed voorgezet wordt. Maar — het is de stilte, die den storm voorafgaat. De achterlijven krijgen meer en meer omvang, de eitjes rijpen met den dag, het tijdperk der paring schijnt op handen te zijn. De wijfjes vertoonen vlagen van jaloezie, hoewel men nergens een mannetje bespeurt, dat 't voorwerp van dien naijver zou kunnen wezen. De ontwikkeling der eitjes schijnt van ongunstigen invloed op haar moraliteit te zijn en haar tot moorddadige plannen te verleiden. Ze schijnen elkaar plotseling een onverzoenlijke haat toe te dragen; telkens zijn we getuige van een verwoed gevecht en de houding, die ze dan tegenover elkaar aannemen, is niet minder dreigend, dan in den strijd tegen den grijzen trek-sprinkhaan of wrattenbijter. Ze draaien den kop naar links, naar rechts, ze dagen elkaar uit, werpen elkander beleedigende blikken toe en het onheilspellend geruisch der vleugels, waar 't achterlijf langs schuurt, doet zich hooren. Moet het gevecht bepaald blijven bij een eenvoudig schrammetje, zonder meer, dan blijven de roofpooten toegevouwen langs het bovenlijf rusten en worden slechts zijwaarts opgeheven, een prachthouding inderdaad, maar veel minder verschrikkelijk dan die, welke aangenomen wordt in den strijd op leven en dood.

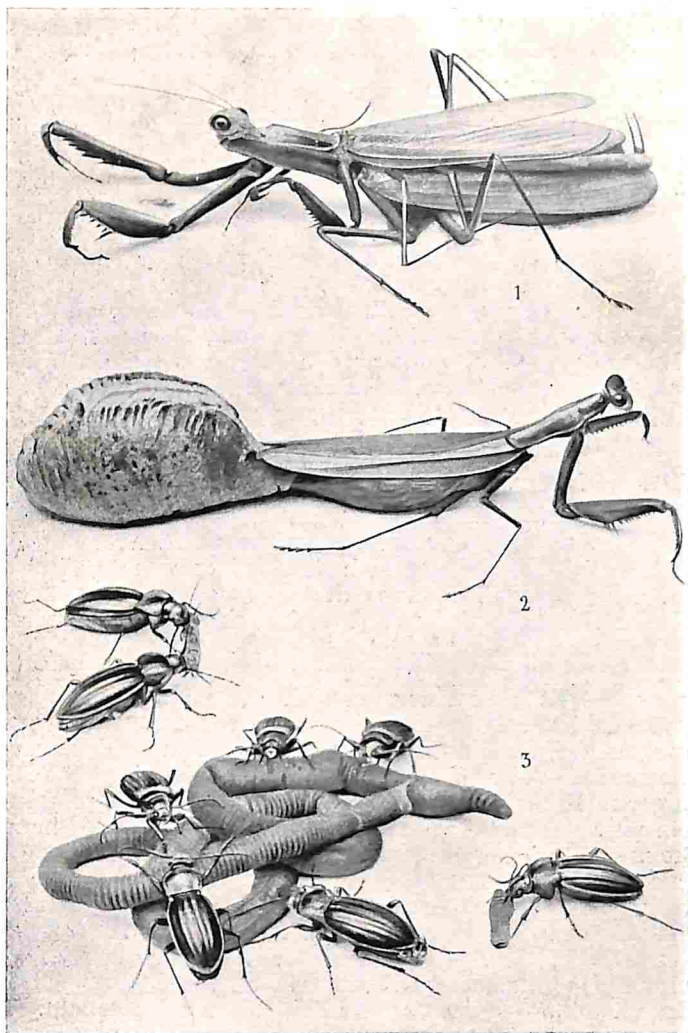
Daar wordt plotseling een der geweldige haken met kracht naar de tegenpartij uitgeslagen, maar ook weer even snel teruggetrokken en als verdedigingsmiddel aangewend, precies als bij een paar vechtende katten. Zoodra er ook maar een enkel drupje bloed vergoten is, ja zelfs zonder dat er ook maar het geringste wondje is toegebracht, verklaart de eene partij zich voor geslagen en blaast den aftocht. De ander rolt zijn oorlogsvaan op en gaat het plan van aanval op een argeloozen krekkel beramen, oogenschijnlijk uiterst kalm, maar onmiddellijk gereed den strijd met haar mededingster opnieuw aan te binden.

Doch heel vaak is de ontkenning van veel tragischer aard. Dan wordt de gevechtsstelling aangenomen, de gevreesde pooten worden ten volle uitgeslagen en dreigend opgeheven! Wee de overwonnenen! De andere grijpt haar tusschen de klemmen en, beginnende bij den hals, verslindt zij haar vijandin, en dit afschuwelijke gerecht wordt even kalm en smakelijk genoten, als was't een gewone groene sprinkhaan. Ze peuzelt haar zuster met zichtbaar welbehagen op; en de omstanders treden niet tusschenbeide, verlangend als ze zijn, aanstonds dit waardig voorbeeld te volgen.

Heeft men zoo iets durven denken? Men beweert wel eens, dat de wolven elkaar niet verslinden. Nu, de bidsprinkhaan is zoo scrupuleus niet, die peuzelt zijn natuurgenoeten op, al is zijn geliefd voedsel de sprinkhaan, in overvloed voorhanden.

Deze ziekelijke aandrift, deze verfoeilijke neigingen nemen soms een nog walgelijker vorm aan. Wij willen eens de paring bespieden en daartoe vooraf, ten einde eventueele wanordelikheden in die talrijke maatschappij te voorkomen, elk paar een afzonderlijke woning aanwijzen, waar niets hun huwelijksgeeluk zal kunnen verstoren. Bovendien wordt de provisiekast behoorlijk gevuld, zoodat, wat er ook gebeuren moge, van hongersnood geen sprake kan zijn.

We zijn in de laatste dagen van Augustus. Het verliefde, slank gebouwde mannetje acht het oogenblik gunstig. Hij werpt teedere blikken naar het welgedane voorwerp zijner liefde; hij wendt het hoofd naar haar kant, hij buigt den hals, hij zet fier de borst op, en 't is of zijn puntig snoetje zijn hartstocht verraadt. In deze houding beschouwt hij langen tijd zijn beminde, die zich

DE BIDSPRINKHAAN.

1. HET WIJFJE BEZIG HET MANNETJE TE VERSLINDEN, TIJDENS DE PARING.
2. HET WIJFJE VOLTOOIT HAAR NEST.

schijnbaar van die liefdesbetuigingen niets aantrekt. Toch moet ze hem een teeken van toestemming gegeven hebben, want plotseling zien we hem naderen; op eens spreidt hij in heftig trillende beweging de vleugels uit. Ziedaar zijn liefdesverklaring. En dan werpt de vermagerde zich op den rug der welverzorgde: hij hecht er zich zoo goed mogelijk op vast en blijft bewegingloos zitten. Gewoonlijk neemt zoowel de voorbereiding als de paring heel wat tijd in beslag, dikwijls wel vijf of zes uur.

Eindelijk scheiden ze, maar alleen om zich kort daarop nog inniger te vereenigen, want wordt de arme stakker door zijn geliefde bemind als levenwekker van haar nakroost, ook als extra smakelijk gerecht staat hij bij haar in hoog aanzien. Denzelfden dag nog, of anders uiterlijk in den loop van den daaropvolgenden wordt hij door haar bij den nek gevat en naar de heerschende begrippen op de vleugels na, bij kleine beetjes geheel en al opgepeuzeld. Men kan hier onmogelijk spreken van een haremtragedie, afgespeeld tusschen gelijken, het is niets anders dan de bevrediging van een schandelijke vraatzucht.

Ik heb de verzoeking niet kunnen weerstaan, eens te zien hoe een tweede mannetje door haar ontvangen zou worden en de uitslag van mijn onderzoek is meer dan ergerlijk. De huwelijksfestijnen schijnen het wijfje zelden te bevredigen, steeds zoekt ze opnieuw omgang met de leden van het mannelijk geslacht. Na een rustpoos van veranderlijken duur, hetzij haar eitjes gelegd zijn of niet, haalt ze een tweede mannetje aan, dat evenals het eerste verslonden wordt. Hierop volgt een derde, dat, na zijn plicht vervuld te hebben, op gelijke wijze verdwijnt. Een vierde treft geen beter lot. En zoo heb ik in twee weken tijds een zevental mannetjes het slachtoffer zien worden van hetzelfde wijfje. Aan allen bewijst ze haar gunsten, allen moeten hun kortstondig huwelijks-genot met den dood bekoopen. Vooral op heete zomerdagen als de dampkring zwaar met electriciteit geladen is, schijnen de bidsprinkhanen veel last van hun zenuwen te hebben en komen die stuitende tooneelen bij herhaling voor. Kon ik ze nu maar in bescherming nemen en als verontschuldiging voor die echtelijke gruwelen aanvoeren, dat de sprinkhaan zich in de Natuur in 't struikgewas niet zoo wreed gedraagt en dat ze het mannetje zijn vrijheid gunt, ten einde hem in de gelegenheid te stellen zich aan haar verdere verleidingen te onttrekken. Wat er in werkelijkheid voorvalt is me niet bekend; ongelukkig genoeg heeft 't toeval me omtrent hun liefde in de vrije natuur nooit iets geleerd. Ik dien dus uitsluitend af te gaan op hetgeen ik onder mijn vliegengestolpen zie gebeuren en daar ik bij mijn gevangenen, rijkelijk gevoed en zorgvuldig verpleegd, in hun ruime en goed verwarmde kerker, geen spoor van heimwee heb bemerkt, moet ik wel tot de overtuiging komen, dat hun levenswijze in mijn kooien niet veel van die onder normale omstandigheden verschillen zal.

Welnu, de daar plaats vindende gebeurtenissen hebben mij

doen zien, dat de mannetjes van hun kansen op vrijheid geen gebruik kunnen maken. Ik betrap eens een paartje, waarvan 't mannetje, geheel opgaande in zijn liefdewerk, het wijfje vastomklemd houdt. Maar de ongelukkige mist den kop, hij heeft geen hals meer, zelfs het bovenlijf is reeds aangetast. Het wijfje, met den kop half achterwaarts over den schouder gebogen, knabbelt met de meeste kalmte de overblijfselen van den teeder geliefde op. En dat half afgegeten lichaam blijft zich vasthechten, zet zijn bezigheid voort.

Men beweert vaak, dat de liefde sterker is dan de dood. In letterlijken zin heeft zeker dit aphorisme nimmer schitterender bevestiging gevonden, dan bij dit dier: een onthalsde, een afschuwelijk verminkt schepsel, een cadaver volhardt bij zijn pogingen om leven te wekken. Niet eerder laat hij los, voordat ook de buik, de zetel der voortplantingsorganen, door zijn echtgenoot verslonden wordt.

Dat een insect, niet fijngevoelig van natuur, den geliefde na het huwelijk doodt, zich vergast aan 't lichaam van den uitgeputten minnaar, die thans tot niets meer is, dat kan er desnoods nog mee door; maar hem reeds onder de omhelzing op te peuzelen, dat overtreft alles wat de wreedste verbeelding zich zou durven droomen. En toch — ik heb het met mijn beide oogen gezien en de herinnering aan dat vreeselijke tooneel vervult me nog met afgrijzen. En nu geef ik toe, dat de beperkte ruimte hunner voliëres het ombrengen der mannetjes begunstigt, maar de oorzaak van dat bloedbad is elders te zoeken.

't Is zeer goed mogelijk, dat het nog een herinnering is uit lang vervlogen tijden, toen in 't steenkooltijdperk het insect zijn zinnelijke lusten op monsterachtige wijze bot vierde. De Recht-vleugeligen toch, waartoe ook de bidsprinkhaan behoort, zijn de eerstgeborenen *) in de insecten-wereld. Onvolmaakt gevormd, ruw, met een onvolkomen gedaantewisseling, dwaalden ze reeds rond onder de boomvarens, voordat er nog sprake was van insecten met een volkomen metamorfose, zooals vlinders, kevers, vliegen en bijen. Ruw waren ook de zeden en gewoonten dier dagen, men vernietigde, men verteerde om te kunnen voortbrengen en 't is niet onmogelijk, dat de bidsprinkhaan een reminiscentie van die spookgestalten der oudheid, de liefdesuitingen van weleer, heeft bewaard.

Bij alle leden der Mantis-familie bestaat de gewoonte de mannetjes als prooi te nuttigen. Zelfs de kleine kleurlooze vertegenwoordiger der soort, welke zich zoo voorbeeldig ten mijne gedraagt en nimmer twist met de burens zoekt, grijpt het mannetje aan en eet het even wreedaardig als haar soortgenooten op.

Ik doe steeds mijn uiterste best het aantal mannetjes op voldoende getalsterkte te houden, want de slachting is groot. Nauwelijks is mijn buit binnengeleid, of hij wordt gegrepen en verslonden door haar, die thans voor zijn liefdesverklaringen doof schijnen.

Is eenmaal bij het wijfje het mimmevuur gebluscht, dan zijn de mannetjes haar niets meer, dan een fijne schotel op haar dagelijkschen disch.

*) Dat de rechtvleugeligen de oudste, de „erstgeborenen“ insecten zouden zijn, blijft voor rekening van Fabre; stellig zijn ze onder de zeer oude vormen te rangschikken. S. L.

MUSSCHEN ALS KANARIES.

EEN alleraardigste bijdrage tot de wetenschap, dat op allerlei schepselen de opvoedings-indrukken van een bepaald sociaal milieu, door den invloed van navolging-zucht en wedijver, zich steeds doen gelden, werd onlangs door Dr. Conradi geleverd. Hij bracht n.l. jonge musschen groot tusschen kanaries en hield die steeds zorgvuldig verre van hun eigen familie.

De eerste musch was een dag oud toen zij ter opvoeding in een kanariënest werd opgenomen en verder werd zij groot gebracht in een kamer, waar een twintigtal kanarievogels gehuisvest waren. Eerst ontwikkelde zich bij de musch het gewone sjirpgekluis, dat echter op den duur wegbleef om plaats te maken voor het piepgeroep, aan alle kanaries eigen. Het muschje oefende zich zoolang tot het eindelijk zelfs mee begon te zingen als de kanaries een lied aanhieven.

Een ander muschje was al veertien dagen oud toen het bij de kanaries onderdak werd gebracht. Natuurlijk kon het al een hevige musschenkeel opzetten, maar door den invloed der omgeving maakte de vogel zich toch een soort van liedje eigen, dat min of meer op kanarie-zang geleek, althans hemelsbreed verschilde van musschengetilp.

Eerst was het geluid heesch, als van een wijfjeskanarie, die tracht te zingen; de stem lag trouwens ook veel lager, al trachtte de musch ook te vergeefs hooger gelegen noten te halen. Later leerde hij ook trillers maken op zachte, muzikale wijze. Beide proefmusschen hadden den lokroep der kanaries overgenomen.

Tot zoover ging de leer, doch toen deze twee musschen overgebracht werden naar een plaats waar ze geregeld hun volwassen soortgenooten hoorden sjilpen, begon de natuur snel hare rechten te hernemen. Nog een paar weken spraken zij de welluidende kanarietaal en tegen het einde der zesde week was letterlijk alle aangeleerde toonvorming spoorloos verdwenen en klonk slechts het jargon der ordinaris-musschen. G.